

ГО «Open Dialogue Platform» (Австрія)

Центр українсько-європейського наукового співробітництва

Міжнародний науково-практичний круглий стіл

**ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНОЇ
СТАБІЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА**

14 квітня 2026 року

Спикери:

Уркевич Віталій Юрійович, д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, суддя Великої Палати Верховного Суду України. *Тема:* «Захист прав добросовісного набувача: правові новели та практика Верховного Суду України»; **Крайній Павло Іванович**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. *Тема:* «Забезпечення прав людини публічною адміністрацією в умовах дії спеціальних правових режимів (на прикладі України та Ізраїлю)»; **Коломоєць Тетяна Олександрівна**, д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Запорізького національного університету, голова ГО «Асоціація керівників правничих шкіл України». *Тема:* «Державна служба у “вихорі” сучасних нормотворчих процесів в Україні: від пошуку “адаптивної моделі” в умовах дії правового режиму воєнного стану й на шляху до унормування моделі європейського зразка зі збереженням національної ідентичності»; **Беська Соломія Володимирівна**, афілійований дослідник інституту демократії, (дослідницька група «Верховенство права») Центрального європейського університету (Австрія), аспірант Західноукраїнського національного університету, учасник стажувальної програми Федерального міністерства інновацій, мобільності та інфраструктури Австрії. *Тема:* «Кіберетійкість України у контексті гібридної війни: нормативна стабільність та інституційна адаптація правової системи в умовах криз і шоків».

Організаційний комітет:

Сарибаєва Ганна Миколаївна, д.ю.н., доцент, засновник ГО «Open Dialogue Platform»; **Віхляєв Михайло Юрійович**, д.ю.н., професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва.

Інституційні механізми забезпечення нормативної стабільності
I-71 **у контексті трансформації українського права** : Міжнародний науково-практичний круглий стіл, 14 квітня 2026 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2026. – 92 с.

ISBN 978-966-397-632-7

У збірнику представлено матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (14 квітня 2026 року).

УДК 340.11/.13(477)(062.552)

© ГО «Open Dialogue Platform» (Австрія), 2026

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2026

ISBN 978-966-397-632-7

© Українсько-польське наукове видавництво
«Liha-Pres», 2026

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ФАКТОР НОРМАТИВНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Проблеми забезпечення сталості і єдності судової практики Короєд С. О.	6
Інституційні механізми судової практики: від стандартів оцінки доказів до забезпечення нормативної стабільності Мирошніченко Ю. М.	9
Роль судової практики в умовах нормативної нестабільності Остафійчук Л. А.	13
Трансформація спадкового права в умовах воєнного стану: судова практика як інструмент нормативної адаптації Попович К. Г.	16
Захист прав добросовісного набувача: правові новели та практика Верховного Суду Уркевич В. Ю.	20

НАПРЯМ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ІНСТИТУЦІЙНА АДАПТИВНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Реактивно-трансформаційна модель адаптивності митних інституцій України в умовах війни Герчаківський С. Д.	26
Державна служба у «вихорі» сучасних нормотворчих процесів в Україні: від пошуку «адаптивної моделі» в умовах дії правового режиму воєнного стану й на шляху до унормування моделі європейського зразка зі збереженням національної ідентичності Коломоєць Т. О.	31
Публічна адміністрація в умовах дії спеціальних правових режимів в Україні та Ізраїлі: чи можливе порівняння? Крайній П. І.	35
Припинення публічної служби за юридичними фактами, що не залежать від волі сторін: адміністративно-правовий аспект Сарибаєва Г. М.	38

НАПРЯМ 3. ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Міжнародний досвід правового забезпечення ветеранської політики для визначення напрямів вдосконалення національного законодавства України

Ганич О. А. 43

Трансформація цілей покарання в умовах воєнного стану: баланс державної безпеки та прав людини

Гончарук О. В. 47

Захист прав внутрішньо переміщених осіб крізь призму міжрежимного підходу

Грекул-Ковалик Т. А. 50

Перспективи та ризики технологізації досудового розслідування в контексті забезпечення гарантій прав людини в умовах спеціальних правових режимів

Шевчук В. М. 53

НАПРЯМ 4. НОРМОТВОРЧІСТЬ І ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Технологічні напрями вдосконалення нормотворчості та дотриманням формальної визначеності права

Гончар Ю. В. 60

Творець об'єктів суміжних прав за законодавством України: доцільність введення

Печерова Н. Г. 64

Трансформація правового регулювання діяльності ІСІ в умовах воєнного стану: баланс між безпекою та інвестиційною привабливістю

Полякова І. В. 67

НАПРЯМ 5. ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ КРИЗ

Інституційна стійкість правової системи України в умовах криз

Дубіна Є. Е. 70

Інституційна стійкість правової системи: поведінковий вимір та довіра як чинник нормативної стабільності

Полонка І. А. 73

НАПРЯМ 6. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Євроінтеграційний шлях України щодо декриміналізації порнографії
Федотова Г. В.77

НАПРЯМ 7. ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРСТІЙКІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Cyber Resilience in Ukraine: A Crisis-Driven Model of Institutional Adaptation
and Normative Stability in Cyberspace
Solomiia Beska81

Цифровізація нотаріату як фактор підвищення правової визначеності
та довіри до публічної адміністрації
Вдовічена Л. І.84

Діджиталізація дозвільних процедур як складова кіберстійкості
у діяльності правоохоронних органів: вплив на превенцію
правопорушень в Україні
Євтушенко Д. С.88

НАПРЯМ 1. СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ФАКТОР НОРМАТИВНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-1>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ І ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Коросєд С. О.

*доктор юридичних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Забезпечення сталості та єдності судової практики, за Законом України «Про судоустрій і статус суддів», покладено на Верховний Суд. Водночас відповідно до поширених на юридичних Інтернет-ресурсах повідомлень, на рівні касаційної інстанції виникають проблеми із забезпеченням єдності судової практики. Як наголошують окремі судді Верховного Суду, ускладнюють забезпечення єдності судової практики наступні фактори, зокрема: постійна зміна законодавства та неоднозначність його формулювань; значна кількість постанов самого Верховного Суду з тієї чи іншої проблеми; невиконання вимог процесуального законодавства палатами касаційних судів Верховного Суду щодо чіткого визначення норми, стосовно якої робиться висновок; значна кількість окремих думок у справах, що у подальшому робить правові позиції Верховного Суду «нестабільними»; дія правових висновків Верховного Суду на справи, які вже розглянуті попередніми судовими інстанціями; відступ від стабільної практики у випадках, коли усі запропоновані варіанти, а також попередня та наступні правові позиції мають право на існування [1]. При цьому, Велика Палата Верховного Суду здійснює відступи як від власної судової практики, так і від практики касаційних судів зокрема у випадках: розбіжностей в судовій практиці та неоднакового застосування судами певної норми права; неефективності, неясності, незбалансованості, помилковості правової позиції; очевидної застарілості правового висновку внаслідок розвитку суспільних відносин або їх правового регулювання [2].

Зрозуміло, що різноманітність правовідносин вимагає стабільного правового регулювання, що важко досягти без єдиного розуміння змісту норм права всіма суб'єктами правовідносин та судами, які вирішують правові спори та застосовують норми матеріального права. З іншого боку, динамічний характер правовідносин потребує з часом зміни розуміння змісту тих чи інших норм права [3, с.68]. Мабуть саме тому чинна редакція частини шостої статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Разом з тим, саме до процесуальних повноважень Верховного Суду (палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду) належить можливість відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Якщо пригадати, то повноваження щодо забезпечення єдності судової практики в такий спосіб було покладено на Верховний Суд України, як найвищий суд в системі судів загальної юрисдикції, згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року. Водночас цей Закон позбавив Верховний Суд України повноважень давати роз'яснення судам загальної юрисдикції з питань застосування законодавства; такі повноваження перейшли пленумам вищих спеціалізованих судів. Проте після 2017 року в Україні вже не діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції, а їх повноваження давати роз'яснення судам загальної юрисдикції з питань застосування законодавства не перейшли Верховному Суду як найвищому суду у системі судоустрою України. При цьому статус раніше прийнятих постанов Пленуму Верховного Суду України та пленумів вищих спеціалізованих судів (далі – постанови пленуму) не було визначено. Мабуть саме тому в окремих рішеннях Верховного Суду, навіть за 2025-2026 рр., можна зустріти посилання на такі постанови пленуму (наприклад, постанови ВС ККС від 20.03.2025 у справі № 592/18006/18, від 07.05.2025 у справі № 522/15810/22, від 22.10.2025 у справі № 404/5227/17, постанови ВС КЦС від 08.01.2025 у справі № 296/2149/19, від 15.01.2025 у справі № 205/4972/23, від 22.01.2025 у справі № 207/3013/20, від 18.03.2025 у справі № 235/3132/24, від 02.04.2025 у справі № 753/1678/23, від 07.05.2025 у справі № 465/5503/22, від 08.10.2025 у справі № 346/7420/23, від 28.01.2026 у справі № 456/1567/24, від 28.01.2026 у справі № 493/54/24), незважаючи на те, що такі роз'яснення, як зазначає Верховний Суд в своїх рішеннях, не є нормативним актом чи обов'язковими для застосування, мають рекомендаційний характер та

не є джерелом правозастосовчої практики в розумінні процесуальних кодексів. Водночас, наприклад, в одній із постанов Верховний Суд, врахувавши роз'яснення постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 3 червня 2016 року № 5 «Про судову практику в справах про зняття арешту з майна», зазначив, що “незважаючи на набрання з 15 грудня 2017 року чинності нової редакції ЦПК України, вказана постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ не втратила своєї актуальності” (постанова ВС КЦС від 12.03.2025 у справі № 361/6148/23).

Отже, можна припустити, що окремі судді Верховного Суду продовжують визнавати такі постанови пленуму, враховуючи при ухваленні рішень наявні в них роз'яснення з питань застосування законодавства, в яких фактично містяться висновки щодо застосування тих чи інших норм права. Причому, з огляду на форму таких роз'яснень, вони є більш стабільними, а їх зміст і продовження їх врахування судами свідчить, що такі роз'яснення залишаються сталими і не втрачають своєї актуальності на сьогодні. Це, на наше переконання, є вагомою передумовою для обговорення питання щодо необхідності включення раніше прийнятих постанов пленуму до переліку джерел (поряд із постановами Верховного Суду у конкретних справах), в яких містяться висновки/роз'яснення щодо застосування норми права, які суди мають врахувати при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин. Водночас це дозволить Верховному Суду, за необхідності, відступати від висновку/роз'яснення щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, який міститься у відповідних постановах пленуму, що фактично буде внесенням в тексти цих постанов змін із збереженням їхньої цілісності як джерела єдності і стабільності правозастосовчої практики. Адже при здійсненні правосуддя в конкретних справах Верховний Суд має не лише виправляти допущені судами помилки, а й забезпечувати єдність судової практики на майбутнє.

Література:

1. У Верховному Суді повідомили, чому вкрай важко забезпечити єдність та стабільність судової практики – відомі причини. Судово-юридична газета, 4 жовтня 2025. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/342107-v-verkhovnom-sude-soobschili-pochemu-ochen-trudno-obespechit-edinstvo-i-stabilnost-sudebnoy-praktiki-izvestny-prichiny>.

2. Досягнути єдності, стабільності та незмінності судової практики неможливо – секретар Великої Палати ВС. Судово-юридична газета, 9 березня 2025. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/325091-dostich>

edinstva-stabilnosti-i-neizmennosti-sudebnoy-praktiki-nevozmozhno-sekretar-bolshoy-palaty-vs.

З. Короєд С. О. Роль Верховного Суду України в уніфікації судової практики цивільного судочинства (матеріальний і процесуальний аспекти). *Судова апеляція*. 2015. № 2 (39). С. 65–72.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-2>

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ: ВІД СТАНДАРТІВ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Мирошніченко Ю. М.

доктор юридичних наук, суддя,

Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської області

м. Мукачево, Україна

В умовах трансформації правової системи України, зумовленої євроінтеграційними процесами та викликами воєнного стану, нормативна стабільність більше не може розумітися лише як незмінність законодавчого тексту. Вона набуває динамічного характеру і значною мірою пов'язується із передбачуваністю судових рішень та єдністю правозастосовних підходів. За таких умов саме судова практика стає ключовим механізмом стабілізації кримінального процесу, оскільки через прецедентне тлумачення перетворює абстрактні приписи КПК України на практичні стандарти захисту прав людини.

Судова практика забезпечує єдність застосування закону не лише шляхом формального відтворення правових позицій, а через формування стандартів доказування. У рішеннях Верховного Суду конкретизуються критерії допустимості доказів, межі розподілу тягара доказування, умови застосування презумпцій та підходи до оцінки результатів слідчих дій. У такий спосіб повторюваність рішень трансформується у практичні орієнтири для судів нижчих інстанцій, зменшуючи ризик свавільного тлумачення та процесуальних помилок. Водночас стабілізуюча функція практики не є механічною, оскільки кожна справа зберігає власну доказову специфіку, що потребує адаптації сформованих стандартів до конкретних обставин.

Отже, саме Верховний Суд в Україні виконує функцію інституційного центру стабілізації кримінального процесу, формуючи

загальні підходи до оцінки доказів і тлумачення норм права. При цьому його правові позиції мають диференційований рівень пріоритетності. У разі розбіжностей перевага надається висновкам судової палати Касаційного кримінального суду над рішеннями колегії, висновкам об'єднаної палати – над рішеннями палати чи колегії, а позиції Великої Палати Верховного Суду мають найвищий ступінь обов'язковості [1]. Така багаторівнева модель не лише впорядковує практику, а й створює внутрішній механізм її узгодження.

За умов, коли доступ до касаційного перегляду набуває виняткового характеру, фінальною інстанцією для окремих категорій кримінальних проваджень стають апеляційні суди [2, п. 26]. У такій моделі саме на рівні апеляції формується значна частина реальної правозастосовної практики. Попри можливу варіативність підходів, правові позиції апеляційних судів відіграють стабілізуючу роль, особливо у випадках, коли суд здійснює змістовне тлумачення норми та аргументовано уточнює її межі [3, с. 9].

Судова практика має динамічний характер і еволюціонує відповідно до суспільних змін та розвитку правової науки. Тому сформована правова позиція не може розглядатися як незмінна, якщо її застосування перестав відповідати сучасним умовам правозастосування. Можливість відступу від раніше сформульованого висновку щодо застосування норми права виступає інституційним механізмом оновлення судової практики, що дозволяє поєднати вимоги стабільності та адаптивності правової системи. Процедура і підстави такого відступу касаційним судом визначені статтями 434-1, 434-2 КПК України.

Водночас актуалізується питання допустимості відхилення від правових позицій Верховного Суду судами нижчих інстанцій. Аналіз статті 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» виявляє нормативну неоднозначність. Зокрема, якщо частина п'ята цієї статті надає висновкам Верховного Суду щодо застосування норм права імперативного значення для суб'єктів владних повноважень, то частина шоста зобов'язує суди лише «враховувати» такі висновки. Семантичний зміст цього терміну (зважати, співвідносити, оцінювати) свідчить про свідоме розмежування законодавцем ступеня обов'язковості правових позицій. Показово, що КПК України, на відміну від інших процесуальних кодексів, узагалі не містить імперативної вимоги щодо обов'язкового урахування судами висновків Верховного Суду при застосуванні норм права, що дозволяє розглядати їх передусім як орієнтири аргументативного характеру, а не формально обов'язкові прецеденти.

При розгляді ролі судової практики у процесі оцінки доказів ключового значення набуває її доступність. Судова практика може

виконувати стабілізуючу функцію лише за умови реальної можливості її використання учасниками кримінального провадження. Навіть найповніша база судових рішень втрачає практичну цінність, якщо прокурори, адвокати та судді не здатні оперативного знаходити та аналізувати релевантні правові позиції. Розвиток онлайн-платформ істотно спростило доступ до судових рішень, перетворивши їх із архіву індивідуальних справ на інструмент формування узгодженої правозастосовної практики.

Відповідно до нової Концепції Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (2025) передбачається інтеграція інструментів штучного інтелекту для контекстного пошуку документів, добору релевантної судової практики та виявлення відхилень від усталених підходів у судовому провадженні [4, п. 6.3]. Використання таких технологій потенційно посилює стабілізуючу функцію судової практики, оскільки дозволяє швидше виявляти релевантні правові позиції та забезпечувати послідовність правозастосування. Водночас штучний інтелект має розглядатися виключно як допоміжний інструмент, що не здатний замінити юридичне мислення судді. Алгоритмічний аналіз виявляє закономірності, однак не враховує повною мірою контексту справи, ціннісних аспектів правосуддя та необхідності індивідуалізації судового рішення. Крім того, потенційна упередженість або неповнота алгоритмів можуть призводити до спотворення результатів, що зумовлює потребу у критичній оцінці отриманих рекомендацій та дотриманні відповідних професійних і міжнародних стандартів.

Вирішальне значення для ефективного функціонування судової практики як механізму забезпечення нормативної стабільності має належна підготовка суддів. Йдеться не лише про здатність знаходити та аналізувати судові рішення, а й про розвиток критичного мислення, умінь кваліфікувати фактичні обставини, оцінювати аргументацію та співвідносити різні підходи в доказуванні. З огляду на це програми підвищення кваліфікації мають бути орієнтовані на системне опрацювання судової практики та формування навичок її аргументованого застосування. Важливим є також розвиток здатності суддів до безперервного самонавчання, що забезпечує постійне оновлення професійних підходів у динамічному середовищі правозастосування.

Не менш значущим є створення професійних платформ для обміну досвідом між судьями. Посилення горизонтальної комунікації між судами різних інстанцій і судами одного рівня сприяє узгодженню правозастосовних підходів та зменшенню фрагментації практики, на чому наголошують і європейські експерти [5, с. 19]. Така взаємодія може реалізовуватися через конференції, семінари та круглі столи, що

формують спільний професійний дискурс щодо актуальних питань доказування.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що судова практика у кримінальному провадженні є не просто допоміжним інструментом, а ключовим чинником забезпечення нормативної стабільності. В умовах трансформації українського права принцип правової визначеності реалізується через єдність судових підходів до оцінки доказів, впровадження цифрових стандартів ЄСІКС та формування орієнтирів правозастосування у процесі виправлення судових помилок. Це дозволяє судовій системі зберігати інституційну стійкість, адаптуючи норми закону до змін правового середовища та забезпечуючи належний рівень захисту прав людини як основу правовладдя в демократичній державі.

Література:

1. Постанова Верховного Суду від 13.02.2019 р. у справі № 130/1001/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957847> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Висновок № 20 (2017) Консультативної ради європейських судів: Роль судів у забезпеченні єдності застосування закону. Страсбург, 10 листопада 2017 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/opinion_20_ua.pdf (дата звернення: 03.03.2026).
3. Rowe, M. & Katz, L. (2020). A Practical Guide to Stare Decisis [Review of a Practical Guide to Stare Decisis.]. *Windsor Rev. Legal Soc.*, 41(1), 1–27. <http://wrlsi.ca/wp-content/uploads/2020/06/VOL-41-pages-5-31.pdf>
4. Концепція ЄСІКС : затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 30.04.2025 р. № 178. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 03.03.2026).
5. Забезпечення більшої єдності практики в Україні: Звіт, підготовлений експертами: Доктор Рімвидас Норкус, Голова Верховного Суду Литви та Доктор Аурімас Браздейкіс, Радник Голови Верховного Суду Литви 30 травня 2016 р. у межах реалізації проєкту Європейської комісії «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні». Вільнюс, 2016. 53 с. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5ae/f52/096/5aef520965077120851085.pdf> (дата звернення: 03.03.2026).

РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УМОВАХ НОРМАТИВНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Остафійчук Л. А.

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри процесуального права юридичного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Розвиток правової системи України характеризується підвищенням рівнем нормативної динаміки, що часто призводить до нестабільності правового регулювання. Безперервні зміни зумовлені не лише необхідністю адаптації законодавства України до законодавства ЄС, але й відсутністю фінансової стійкості держави, в тому числі на період дії воєнного стану в Україні. На прикладі проблематики захисту конституційних соціальних гарантій громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, нами досліджено, що «з метою економії бюджетних коштів, дія положень законодавчих актів України у частині надання пільг, компенсацій і гарантій, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів, неодноразово зупинялася Законами України про Державний бюджет України на відповідний бюджетний рік. Такі положення щоразу були предметом перевірки на відповідність Конституції України і Конституційний Суд України неодмінно наголошував, що це призводить до порушення конституційних прав значної кількості громадян України» [1, с. 256]. Таке законодавче регулювання, а також наявність прогалин та колізій створюють ситуації правової невизначеності, що ускладнює процес правозастосування.

У таких умовах особливого значення набуває судова практика, яка виступає інструментом стабілізації правової системи, сприяє однаковому застосуванню норм права, заповнює прогалини законодавства, формує правові позиції, які мають орієнтуюче значення для судів нижчих інстанцій. Хоча формально судова практика не визнається класичним джерелом права, її фактичний вплив на регулювання суспільних відносин є беззаперечним [2, с. 456], – обґрунтовано зауважують Т.М. Юзько, В. М. Слугоцька та Л. В. Швець.

Водночас, до прецедентних судових рішень, які мають законодавче закріплення, нами віднесено рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, правові висновки Верховного Суду щодо застосування норми права, викладені у рішеннях

за результатами розгляду зразкової справи в адміністративному судочинстві, що пояснюється їх остаточністю та незмінністю [3, с. 659]. Вартує підтримки позиція М. В. Мазура, який зазначив, що правові позиції Верховного Суду фактично виконують функцію джерела права, адже в деяких питаннях практика Верховного Суду має вирішальне значення при визначенні того, як необхідно діяти в тій чи іншій ситуації [4, с. 44–45].

В умовах нормативної нестабільності судова практика виконує низку ключових функцій.

Завдяки уніфікаційній функції формується єдиний підхід до вирішення аналогічних справ, що сприяє стабільності правового регулювання. «Правові позиції Верховного Суду формують єдність судової практики не лише в межах однієї галузі, а й сприяють гармонізації правової системи в цілому, через гнучке й системне тлумачення норм з урахуванням міжгалузевих зв'язків» [2, с. 458].

У випадках прогалин або недосконалості законодавства компенсаторна функція дозволяє судам фактично здійснювати правотворчу діяльність, формуючи нові підходи до тлумачення норм права. На прикладі судової практики в сфері цивільно-правового регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану Б. Б. Грошко доводить, що в «ряді рішень Верховний Суд відстоює позицію про обмеження юрисдикційного імунітету держави-агресорки, підкреслюючи порушення нею міжнародного права та гарантій доступу громадян до правосуддя. Це відкриває можливості для ефективного захисту прав українських власників на тимчасово окупованих територіях, а шкода, заподіяна внаслідок окупації, має бути компенсована державою-агресором. У низці постанов Верховного Суду підкреслено неприпустимість втрати права власності через окупацію, наголошено що будь-які акти, видані окупаційними органами, не мають юридичної сили [5, с. 296].

За допомогою стабілізаційної функції забезпечується передбачуваність судових рішень, що дозволяє суб'єктам права планувати свою поведінку.

Отже в умовах нормативної нестабільності судова практика забезпечує єдність правозастосування, сприяє формуванню правової визначеності та компенсує недоліки законодавства.

Попри значний потенціал судової практики, існує низка проблем, які знижують її ефективність. Найперше, це непослідовність судових рішень, коли суди різних інстанцій застосовують різні підходи до вирішення аналогічних справ. По-друге, на стабільність правового регулювання негативно впливає зміна підходів (правових позицій) Верховного Суду, особливо якщо такі зміни мають зворотну дію.

По-третє, відсутність законодавчо визначеного статусу правових позицій Верховного Суду як джерела права ускладнює їх застосування та знижує рівень правової визначеності.

У зв'язку з цим подальший розвиток правової системи України має бути спрямований на посилення ролі судової практики, забезпечення стабільності правових позицій та їх належне нормативне визнання як важливого інструменту подолання нормативної нестабільності.

Література:

1. Остафійчук Л. А. Судовий діалог щодо конституційності обмеження соціальних гарантій громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: еволюція позицій Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2025. № 92. Т. 1. С. 255–266. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350092>.

2. Юзько Т. М., Слугоцька В. М., Швець Л. В. Судова практика та правові позиції Верховного Суду як джерела права в умовах правової невизначеності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. № 89. Т. 1. С. 454–460. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/335779>

3. Остафійчук Л. А. Model decision as a model of judicial precedent in administrative proceedings of Ukraine. *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine* : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. Р. 655–680. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/576/15510/32751-1>

4. Мазур М. В. Принцип правової визначеності та зміни судової практики. *Принципи права: універсальне та національне в контексті сучасних глобалізаційних і євроінтеграційних процесів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 червня 2024 року) / редкол. : Венгер В. М., Ключковський Ю. Б., Козюбра М. І. [та ін.] ; Національний університет «Києво-Могилянська академія» [та ін.]. [Київ : б. в., 2024]. С. 44–51. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b541ec0f-fcd3-48a9-a36f-65c446d512be/content>

5. Groshko B. B. Судова практика як джерело правотворчого процесу в цивільно-правовому регулюванні земельних відносин в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2025. № 89. Т. 1. С. 292–298. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/335718>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПАДКОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ НОРМАТИВНОЇ АДАПТАЦІЇ

Попович К. Г.

*аспірант 3 року навчання кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
м. Ужгород, Україна*

В умовах війни традиційні механізми реалізації спадкових прав зазнають істотних ускладнень, пов'язаних із вимушеним переміщенням осіб, тимчасовою окупацією територій, обмеженим доступом до нотаріальної інфраструктури, втратою або недоступністю правовстановлюючих документів.

За таких обставин постає питання адекватності чинного нормативного регулювання новим суспільним викликам. Формально визначені правові конструкції нерідко виявляють свою обмеженість у ситуаціях, що виходять за межі «нормального» правового порядку, що, у свою чергу, актуалізує потребу в їх гнучкому тлумаченні та практичній адаптації. У цьому контексті судова практика набуває якісно нового значення, трансформуючись із інструменту застосування права у засіб його динамічного розвитку.

Судова діяльність в умовах воєнного стану виступає своєрідним каталізатором нормативної мобільності, забезпечуючи функціональне «доопрацювання» правових норм через їх інтерпретацію, конкретизацію та подолання прогалин. Саме у судових рішеннях формуються підходи до вирішення найбільш складних і нетипових спадкових спорів, зокрема щодо поновлення строків прийняття спадщини, встановлення юридичних фактів в умовах обмеженого доступу до доказової бази, визначення місця відкриття спадщини у випадку переміщення спадкодавця (в тому числі самого майна) або спадкоємців, а також захисту прав осіб, які опинилися у вразливому становищі.

Отже, трансформація спадкового права в умовах воєнного стану відбувається не лише шляхом формальних законодавчих змін, але й через активний розвиток судової практики, яка виконує функцію інструменту нормативної адаптації. Дослідження цієї проблематики дозволяє глибше осмислити механізми забезпечення ефективності правового регулювання в кризових умовах та визначити перспективи подальшого вдосконалення спадкового права України.

Так, відповідно до положень Цивільного кодексу України, зокрема статей 1220, 1268–1272, визначаються загальні засади відкриття спадщини та строки її прийняття. Водночас у реаліях воєнного стану ці положення потребують гнучкого застосування, оскільки об'єктивні обставини (евакуація, бойові дії, тимчасова окупація) можуть унеможливити своєчасне вчинення спадкоємцями необхідних юридичних дій. У цьому контексті суди активно застосовують механізм поновлення строків для прийняття спадщини, виходячи з принципів розумності, справедливості та добросовісності, закріплених у ст. 3 ЦК України [6].

Аналіз судової практики свідчить про формування сталого підходу до визнання поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини, зумовлених воєнними діями. Зокрема, у рішеннях Верховний Суд України неодноразово підкреслюється необхідність урахування об'єктивних перешкод, що виникли внаслідок воєнного стану, як таких, що можуть бути підставою для поновлення строків [5]. Такий підхід демонструє відхід від формального застосування норм права на користь їх цільового тлумачення, орієнтованого на забезпечення ефективного захисту прав особи.

Крім того, важливим напрямом нормативної мобільності є розгляд судами справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, зокрема фактів смерті особи на тимчасово окупованій території або в зоні бойових дій. У зв'язку з неможливістю отримання офіційних документів встановленого зразка, суди змушені застосувати розширений підхід до оцінки доказів, що відповідає положенням Цивільний процесуальний кодекс України, зокрема статтям 76–81 щодо доказування. У таких справах допускається використання альтернативних джерел доказів, включаючи свідчення очевидців, фото та відеоматеріали, довідки неофіційних органів, що є свідченням адаптованості судової практики до екстраординарних умов [6].

Окремої уваги заслуговує питання визначення місця відкриття спадщини в умовах масового переміщення населення. Відповідно до ст. 1221 ЦК України, місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця, однак у випадках його зміни або неможливості встановлення суди змушені врахувати фактичні обставини справи, виходячи з принципу забезпечення доступу до правосуддя та реалізації спадкових прав [6].

Таким чином, судова практика в умовах воєнного стану виступає не лише засобом застосування права, але й важливим чинником його розвитку, забезпечуючи нормативну мобільність спадкового права. Вона сприяє формуванню нових підходів до вирішення правових

колізій, адаптації законодавчих положень до реалій воєнного часу та гарантування ефективного прав і законних інтересів спадкоємців.

Аналіз актуальної практики Верховного суду України свідчить про формування неоднорідних, але водночас концептуально важливих підходів до вирішення спорів щодо прийняття спадщини в умовах воєнного стану. Так, у постанові Касаційного цивільного суду від 21 квітня 2022 року у справі № 296/12109/18 наголошено на необхідність індивідуальної оцінки поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини, з урахуванням конкретних життєвих обставин спадкоємця [2]. Аналогічна правова позиція простежується у постановах від 17 серпня 2023 року у справі № 626/274/22, а також у більш ранніх рішеннях Верховного суду (зокрема, у справах № 766/14595/16/ та № 487/2375/18), де підкреслюється необхідність оцінки об'єктивних перешкод у межах встановленого шестимісячного строку [1].

Водночас новітня практика демонструє більш суворий підхід до оцінки впливу воєнного стану, як підстави для поновлення строків. Зокрема, у постанові Верховного суду від 30 квітня 2025 року у справі № 468/1548/24 (провадження № 61) зазначено, що сам факт введення воєнного стану не є безумною підставою для визнання причин пропуску строку поважним, якщо особа мала реальну можливість звернутися до нотаріуса, у тому числі шляхом направлення заяви поштою. Аналогічний підхід відображений у постанові Касаційного цивільного суду від 6 березня 2026 року у справі № 175/1404/19, відповідно до якої суд підкреслив, що питання поновлення строку для прийняття спадщини належить виключно до компетенції суду, а не нотаріуса, а також поставив під сумнів можливість «зупинення» перебігу строку підзаконними актами. Це рішення демонструє конфлікт між законодавчим регулюванням і підзаконними актами, зокрема постанови КМУ, що додатково посилює значення судової практики як інструменту узгодження правових колізій [3].

Крім того, у постанові Великої палати Верховного суду від 26 червня 2024 року у справі № 686/5757/23 (провадження № 14) акцентовано увагу на принципі пропорційності як складової верховенства права, що має застосовуватися при вирішенні спорів щодо спадкових правовідносин, у тому числі в умовах воєнного стану. Це свідчить про поступове формування більш комплексного підходу, який виходить за межі формального тлумачення норм та враховує баланс інтересів сторін [4].

Таким чином, наведені судові рішення підтверджують, що судова практика в умовах воєнного стану не є однорідною, проте саме в цій

множинності підходів проявляється її ключова функція – забезпечення нормальної мобільності. Через інтерпретацію норм, подолання колізій та адаптацію правових механізмів до екстраординарних обставин суди фактично формують нову якість спадкового права, здатного ефективно функціонувати в умовах правової невизначеності та суспільних трансформацій.

Література:

1. Постанова Верховного Суду від 30 квітня 2025 року у справі № 468/1548/24 (провадження № 61-595св25). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: (дата звернення: 03.04.2026).

2. Постанова Касаційного цивільного суду від 06 березня 2026 року у справі № 619/1550/24. *Верховний Суд* : офіц. веб-сайт. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=134880001> (дата звернення: 04.04.2026).

3. Постанова Рівненського апеляційного суду від 07 жовтня 2025 року у справі № 571/2260/24 (провадження № 22-ц/4815/608/25). *Судова влада України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://rva.court.gov.ua/sud4815/pres-centr/news/1894983/> (дата звернення: 03.04.2026).

4. Ступак О. В. Судова практика щодо часу і місця відкриття спадщини. Обчислення строків для прийняття спадщини. Встановлення фактів прийняття спадщини. *Верховний Суд України* : офіц. веб-сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Sud_prakt_misce_chas_vidkr_spadschina.pdf (дата звернення: 03.04.2026).

5. Ступак О. В. Спадкування за законом у практиці. *Верховний Суд* : офіц. веб-сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Spadk_za_zakonom.pdf (дата звернення: 03.04.2026).

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.04.2026).

ЗАХИСТ ПРАВ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА: ПРАВОВІ НОВЕЛИ ТА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ

Уркевич В. Ю.

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Великої Палати Верховного Суду
м. Київ, Україна*

1. Захист права власності є однією з визначальних функцій судової системи, що гарантує як правову визначеність, так і стабільність економічного обороту. Серед категорій приватного права особливе місце займає поняття добросовісного набувача, який визначається ч. 1 ст. 388 Цивільного кодексу України як особа, яка придбала майно за відплатним договором в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати.

Майно може бути витребувано від добросовісного набувача лише у разі, якщо майно: було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння, було викрадене або вибуло з володіння власника або такої особи не з їхньої волі іншим шляхом.

Іншими словами, власник майна не може витребувати його з володіння іншої особи за сукупності таких трьох умов: набувач має бути добросовісним набувачем (він не повинен знати, що набуває майно не у власника), майно має бути отримане за відплатним договором та власник має втратити володіння цим майном з власної волі.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїх рішеннях неодноразово констатував порушення Україною права на мирне володіння майном, гарантоване ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція), зокрема у справах про витребування майна у добросовісного набувача, зазначаючи про непропорційність втручання у таке право з боку держави. У рішеннях цієї європейської судової установи, спрямованих на захист прав добросовісного набувача майна від необґрунтованого перегляду правочинів державою, ЄСПЛ вказував на необхідність повернення права власності заявників на відповідне майно або ж в якості альтернативи, – відшкодування вартості майна у грошовій формі або надання заявникам рівнозначного майна (див., приміром, рішення ЄСПЛ від 16 лютого 2017 року у справі «Кривенький проти України» (заява № 43768/07), від 24 жовтня 2024 року у справі «Дроздик та Мікула проти України» (заяви № 27849/15 та № 33358/15),

від 12 грудня 2024 року у справі «ТОВ «Одеська бутербродна компанія» проти України» (заява № 59414/15), від 09 травня 2025 року у справі «Бондар проти України» (заява № 29184/15 та № 44078/16), від 09 травня 2025 року у справі «Кулик проти України» (заява № 40214/16), від 26 червня 2025 року у справі «ПП«Маркеттранс» проти України» (заява № 16989/15) [1–6].

2. З метою виправлення існуючої ситуації у правовідносинах за участю добросовісних набувачів майна, 12 березня 2025 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 4292-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача» (далі – Закон № 4292-IX) [7], основні новели якого, що набрали чинності 09 квітня 2025 року, зводяться до такого:

- держава, територіальна громада не можуть витребувати майно від добросовісного набувача на свою користь, якщо з моменту вибуття майна з державної чи комунальної власності минуло більше десяти років;

- перебіг позовної давності за вимогами щодо витребування нерухомого майна починається від дня державної реєстрації права власності першого набувача в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

- зміна першого та подальших набувачів не змінює порядку обчислення та перебігу граничного строку для витребування майна;

- такий граничний строк не поширюється на випадки вибуття з володіння держави або територіальної громади (а) об'єктів критичної інфраструктури, (б) об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, (в) об'єктів та земель оборони, (г) об'єктів або територій природно-заповідного фонду, (д) гідротехнічних споруд та (е) пам'яток культурної спадщини, які не підлягали приватизації;

- у разі задоволення позову про витребування нерухомого майна від добросовісного набувача на користь держави чи територіальної громади суд вирішує питання про компенсацію вартості такого майна;

- умовою постановлення рішення про витребування нерухомого майна від добросовісного набувача є попереднє внесення органом державної влади, органом місцевого самоврядування або прокурором вартості такого майна на депозитний рахунок суду.

Додатково законодавець поширив зворотню дію цих нормативних приписів у частині умов та порядку компенсації добросовісному набувачеві вартості нерухомого майна, обчислення та перебігу граничного строку для витребування майна на справи, в яких судом першої інстанції не ухвалено рішення про витребування майна

у добросовісного набувача на день набрання чинності Законом № 4292-IX.

3. У даний час активно формується судова практика застосування наведених законодавчих новел щодо захисту прав добросовісного набувача, визначальне місце серед якої належить практиці Верховного Суду.

Так, суд касаційної інстанції вказав, що якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху постановляється з підстави невнесення у визначених законом випадках на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вартості спірного майна, оцінка (експертно-грошова оцінка земельної ділянки) якого здійснена в порядку, визначеному законом, чинна на дату подання позовної заяви, суд у такій ухвалі зазначає про обов'язок позивача внести відповідну грошову суму (постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (далі – КЦС ВС) від 18 лютого 2026 року у справі № 676/4649/24 (провадження № 61-10342св25) [8].

Окремо Верховний Суд наголосив, що питання про добросовісність/недобросовісність набувача судом може бути вирішене лише після дослідження доказів на стадії ухвалення судового рішення. У випадку встановлення недобросовісності набувача суд задовольняє позов на підставі ст. 387 ЦК України без застосування приписів частини п'ятої ст. 390 ЦК України, яка визначає порядок компенсації вартості майна добросовісному набувачеві. Натомість у разі недоведення позивачем недобросовісності набувача і встановлення, що набувач є добросовісним, суд відмовляє у задоволенні позову, зокрема на підставі частини п'ятої ст. 390 ЦК України, якщо позивачем попередньо не внесено вартість майна на депозитний рахунок суду (постанова КЦС ВС від 14 січня 2026 року у справі № 354/160/25 (провадження № 61-12856св25) [9].

У цій категорії справ в результаті касаційного розгляду справ також акцентовано, що норма внутрішнього законодавства, яка за своїм змістом створює підстави для непропорційного втручання держави в право власності приватних осіб, не підлягає застосуванню як така, що порушує критерій сумісності заходу втручання у право на мирне володіння майном із гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції у світлі практики ЄСПЛ.

Для ухвалення законного та обґрунтованого рішення у таких справах визначальними є встановлення обставин законності та пропорційності втручання у право відповідача на мирне володіння майном і співвідношення такого втручання із суспільними інтересами (див., приміром, постанову КЦС ВС від 18 лютого 2026 року у справі № 545/2585/23 (провадження № 61-12156св25) [10].

Варто також нагадати, що постановою від 12 вересня 2025 року № 18 Пленум Верховного Суду звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 4292-IX щодо зворотної дії цих нормативних приписів [11]. За даним поданням відкрито конституційне провадження, справа перебуває на розгляді Великої Палати Конституційного Суду України.

4. Важливим для подальшого розвитку національної судової практики є погляд ЄСПЛ на обговорювані законодавчі новели.

Страсбурзький суд зазначив, що український законодавець шляхом внесення змін до Цивільного кодексу 2025 року, спрямованих на захист прав добросовісних власників, по суті визнав, що у разі повернення майна у таких власників саме держава повинна нести наслідки, зокрема фінансові. Це чітко визначається вимогою забезпечити на момент подання позову про *rei vindicatio* наявність коштів, які мають бути присуджені як компенсація відповідній особі, якщо цей позов буде задоволено. Крім того, ці зміни, здається, не розрізняють способи придбання майна останнім (або єдиним) власником – або безпосередньо від держави (шляхом приватизації), або через іншу операцію, таку як продаж. Важливо те, що зазначене майно спочатку належало державі (або місцевим органам влади) і що останній власник є добросовісним набувачем. Це правда, що нове законодавство не може виправити ситуацію заявника, оскільки воно застосовується лише до майбутніх справ (з ретроактивною дією лише для справ, що розглядаються у судах першої інстанції), але Суд вважає, що такий підхід є показовим для погляду законодавця на спосіб вирішення складних ситуацій, які розглядаються у цій справі (пункт 49 рішення ЄСПЛ від 04 грудня 2025 року у справі «Космацька проти України» (заява № 9953/16) [12].

Викладене дозволяє підсумувати, що питання захисту прав добросовісного набувача у разі оспорення державою відповідних правочинів та витребування в нього набутого майна мають значну актуальність.

Надійним дороговказом щодо захисту права на мирне володіння майном є практика ЄСПЛ, а вектор розвитку національної судової практики визначається Верховним Судом.

Література:

1. Рішення ЄСПЛ від 16 лютого 2017 року у справі «Кривенький проти України» (заява № 43768/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d48#Text (дата звернення 03.04.2026).

2. Рішення ЄСПЛ від 24 жовтня 2024 року у справі «Дроздик та Мікула проти України» (заяви № 27849/15 та № 33358/15). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/zakonodavstvo/Drozduk_Ukraine.pdf (дата звернення 03.04.2026).

3. Рішення ЄСПЛ від 12 грудня 2024 року у справі «ТОВ «Одеська бутербродна компанія» проти України» (заява № 59414/15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k61#Text (дата звернення 03.04.2026).

4. Рішення ЄСПЛ від 09 травня 2025 року у справі «Бондар проти України» (заява № 29184/15 та № 44078/16). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_l11#Text (дата звернення 03.04.2026).

5. Рішення ЄСПЛ від 09 травня 2025 року у справі «Кулик проти України» (заява № 40214/16). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_l12#Text (дата звернення 03.04.2026).

6. Рішення ЄСПЛ від 26 червня 2025 року у справі «ПП«Маркеттранс» проти України» (заява № 16989/15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_l13#Text (дата звернення 03.04.2026).

7. Закон України від 12 березня 2025 року № 4292-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4292-20#n5> (дата звернення 03.04.2026).

8. Постанова КЦС ВС від 18 лютого 2026 року у справі № 676/4649/24. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134234859> (провадження № 61-10342св25). URL: (дата звернення 03.04.2026).

9. Постанова КЦС ВС від 14 січня 2026 року у справі № 354/160/25. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133348551> (провадження № 61-12856св25). URL: (дата звернення 03.04.2026).

10. Постанова КЦС ВС від 18 лютого 2026 року у справі № 545/2585/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134921244> (провадження № 61-12156св25). URL: (дата звернення 03.04.2026).

11. Постанова Пленуму Верховного Суду від 12 вересня 2025 року № 18 «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 12 березня 2025 року № 4292-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача»». URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanovi_plenumu/postanova_plenumu_18_25_09_2025 (дата звернення 03.04.2026).

12. Рішення ЄСПЛ від 04 грудня 2025 року у справі «Космацька проти України» (заява № 9953/16). URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/2015/ohliad-rishen-yevropeiskoho-sudu-z-prav-liudyny-hruden-2025-roku> (дата звернення 03.04.2026).

НАПРЯМ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ІНСТИТУЦІЙНА АДАПТИВНІСТЬ ДЕРЖАВИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-6>

РЕАКТИВНО-ТРАНСФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ АДАПТИВНОСТІ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Герчаківський С. Д.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

Глобальні трансформаційні процеси, зумовлені війнами та збройними конфліктами, невизначеністю та турбулентністю, актуалізують проблематику здатності держави до швидкої та якісної інституційної перебудови. У таких надважких умовах визначальною стає не лише наявність формальних інституцій, а й їхня здатність та спроможність адаптуватися до змінного середовища. Виклики та ризики, спричинені війною в Україні, в тій чи іншій мірі вплинули на особливості функціонування усього державного механізму. Не виключенням стали і вітчизняні митні інституції, для яких перебудова логістичних маршрутів, закриття кордонів на півночі та сході держави, зміна умов функціонування ланцюгів постачання, відповідність євроінтеграційним засадам митного законодавства, вплив кадрів, необхідність забезпечення безперебійного імпорту критично важливих товарів та захисного озброєння, новітні реалії протидії митним деліктам etc. спричинили до формування особливої реактивно-трансформаційної моделі. Реактивність як форма адаптивності в першу чергу викликана умовами правового режиму воєнного стану в Україні, а трансформаційність пов'язана із вимогами сьогодення щодо системної зміни митно-інституційної архітектури, яка продиктована євроінтеграційними зобов'язаннями держави.

Науковим підґрунтям для формування моделей інституційної адаптивності є напрацювання представників-інституціоналістів, серед яких варто виділити засновника «нової інституціональної економіки» Дугласа Норта, який акцентував увагу на багаторічному існуванні

«неефективних» інституцій, які створюють так звані пастки бідності. Продовжувачем таких ідей вважаються Рональд Коуз та особливо Френсіс Фукуяма, який довів, що в історичному контексті кожній розвиненій державі притаманні 3 необхідних атрибути: ієрархічна структура влади, підзвітний уряд та верховенство права [1]. Міждисциплінарна проблематика адаптивності митних інституцій в умовах війни доволі широко розглядалась українськими вченими, серед яких варто відмітити Н. Мережко, Т. Караваєва, Н. Калугу [2], Дорофєєву Л., Корневу Т. [3], П. Пашка, О. Кузьміна, О. Гребельника, А. Крисоватого та ін.

Варто наголосити, що при побудові реактивно-трансформаційної моделі потрібно визначитись із базовою дефініцією «митна інституція». Так, в сучасній доктрині публічного управління та державних фінансів «митні інституції» розглядають як похідну від ширшого поняття «інститути», що охоплює формальні та неформальні правила, механізми примусу та усталені практики, які структурують взаємодію суб'єктів у певній сфері суспільних відносин. У митній сфері такі відносини виникають у процесі переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон держави, адміністрування митних платежів, здійснення митного контролю та митного оформлення, забезпечення правоохоронного функціоналу митної безпеки держави.

Вважаємо, що доцільно розглядати два взаємопов'язаних конструкти розуміння «митних інституцій»: структурно-організаційне та функціональне. В структурно-організаційному конструкті митні інституції охоплюють всю систему органів державної влади, уповноважених на реалізацію митної політики та здійснення митної справи, насамперед Державна митна служба України та її територіальні органи (митниці, митні пости, спеціалізовані митні підрозділи).

В широкому функціональному розумінні митні інституції охоплюють весь спектр організаційних структур, які дозволяють реалізувати функціонал митного адміністрування на практиці, а саме фіскальну, регулюючу, контрольну, сервісну та правоохоронну функції. В цьому контексті до системи митних органів потрібно долучати митних посередників (митних брокерів, перевізників, митні склади тощо), громадські інституції, що залученні до формування формальних і неформальних норм, практик, регламентів, наукові та освітні заклади, які здійснюють підготовку митників etc.

Власне реактивно-трансформаційна модель адаптивності митних інституцій в умовах війни охоплює широкий контекст розуміння митних інституцій і має бути скерований на наступні компоненти: нормативний, організаційний, функціональний, поведінковий. Нормативний компонент моделі пов'язаний із необхідністю трансформування

митного законодавства в умовах війни (реактивний елемент) та імплементацією норм Митного кодексу ЄС (трансформаційний елемент). Зокрема, в перші тижні повномасштабного вторгнення з метою спрощення митних процедур, зменшення часових нормативів на виконання митних формальностей та оперативного здійснення митного оформлення товарів на законодавчому рівні було впроваджено заходи стосовно спрощення ввезення на територію України гуманітарної допомоги [4], механізми звільнення імпорту товарів від сплати митних платежів [5] тощо. Загалом було прийнято більше 20 законів, що внесли зміни та доповнення до митного законодавства під час воєнного стану та стали позитивним сигналом для активізації зовнішньоекономічної діяльності.

Сьогодні ж активно реалізується трансформаційний елемент моделі, що передбачає ухвалення в 2026 році нового Митного кодексу України. Розробка цього базового нормативно-правового акту розпочалася у березні 2024 та спрямована на виконання вимог до України як країни-кандидатки на вступ до ЄС. Для цього сформовано 15 робочих груп, до складу яких увійшли представники Мінфіну, Держмитслужби, експерти [6].

Організаційний компонент моделі сфокусований на формуванні такої системи митних органів та механізмів їх взаємодії, які б адекватно реагували на гібридні виклики війни та європейської інтеграції. На момент початку повномасштабного вторгнення структура Держмитслужби була сформована після реорганізації у 2019 році, коли відбулося відокремлення митних органів від податкових в рамках реформування Державної фіскальної служби України. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 227 від 6 березня 2019 року «Про затвердження положень про Державну Податкову службу України та Державну митну службу України», Держмитслужба отримала статус окремого центрального органу виконавчої влади. Трансформаційний елемент моделі характеризує Держмитслужбу України, яка спрямовує свої зусилля на підготовку до вступу в ЄС, передбачаючи досягнення цієї мети до 2030 року. Українська митниця в горизонті 2030 – це повноцінний член європейської митної спільноти, що діє за єдиними з ЄС правилами і процедурами [7].

Функціональний компонент моделі охоплює сукупність публічно-владних повноважень (контроль, оформлення, стягнення платежів, протидія митним правопорушенням). В умовах війни даний компонент зазнав адаптаційних змін, що знайшли відображення у змінах до митного законодавства і перш за все стосувався митних спрощень при перетині митного кордону гуманітарних вантажів, зброї тощо. Сьогодні ж основний акцент робиться на розвитку таких інструментів як

авторизований економічний оператор (АЕО). Станом на початок 2026 року в Україні такий статус має більше сотні підприємств, а в ЄС – біля 17 тисяч. При цьому лише незначна їх частка відповідно до Реєстру АЕО володіють сертифікатом типу АЕО-Б, що є ключовою умовою для початку переговорів з ЄС щодо взаємного визнання статусу АЕО.

Поведінковий компонент моделі є надзвичайно важливим, адже включає інституційну культуру, професійну етику, відсутність толерування до корупції, рівень доброчесності та усталені практики правозастосування. Якраз аналіз поточного стану діяльності митних інституцій дозволяє виділити ряд системних проблем та викликів, які створюють перешкоди для їх ефективного реформування. Так, за даними Європейської Бізнес Асоціації, індекс задоволеності роботою митниці тривалий час знаходився на низькому рівні, але з кожним роком цей показник поступово збільшується. За 2024 рік бізнес оцінив роботу митниці України найвище за останнє десятиліття – інтегральний індекс зріс до 3,4 балів із 5 можливих, що є рекордним показником за всю історію досліджень (в 2023 році цей показник становив лише 3,24 бали) [8].

Ключовими викликами для реформування митних інституцій вважаємо високий рівень корупції, недостатній рівень технічного забезпечення, цифровізації та автоматизації митних процедур, існування «сірих» схем, які завдають значних втрат бюджету. До того ж, відсутність ефективної координації між державними органами, нестача кваліфікованих кадрів та спротив з боку зацікавлених груп ще більше ускладнюють впровадження системних змін.

Загалом реактивно-трансформаційна модель адаптивності митних інституцій в Україні в умовах війни та євроінтеграції має орієнтуватись на гармонізацію митного законодавства з правом ЄС; комплексній реформі митних органів з наданням їм статусу правоохоронного органу; цифровізації митного адміністрування; дієвій антикорупційній політиці та формуванні довіри.

Література:

1. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції. К. : Наш формат, 2019. 576 с.
2. Мережко Н., Караваєв Т., Калуга Н. Митна політика України під час збройної агресії рф. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. №6. С.4-16. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(125\)01](https://doi.org/10.31617/3.2022(125)01)
3. Дорофєєва Л. М., Корнева Т. В. Виклики та співпраця на шляху Європейської інтеграції в сфері митної справи. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. 2023. Вип. 80. Ч. 1. С. 455–461. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.69>

4. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 No 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-п#Text> (дата звернення 02.03.2026).

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 No 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 01.03.2026).

6. Євроінтеграція: Україна прагне отримати новий Митний кодекс на основі Митного кодексу ЄС у 2026 році. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20> (дата звернення 01.03.2026).

7. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf. (дата звернення 03.03.2026).

8. Бізнес оцінив роботу митниці найкраще за останнє десятиліття. ЕВА. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/biznes-otsinyv-robotu-mytntsi-najkrashhe-za-ostannye-desyatylittya/> (дата звернення 03.03.2026).

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА У «ВИХОРИ» СУЧАСНИХ
НОРМОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: ВІД ПОШУКУ
«АДАПТИВНОЇ МОДЕЛІ» В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ Й НА ШЛЯХУ
ДО УНОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗРАЗКА
ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Коломоєць Т. О.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України, декан юридичного факультету,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Публічна служба – «ключовий інструмент» реалізації публічної влади у будь-яких, в т.ч. й неординарних, умовах існування останньої. Це у повній мірі підтверджується й генезею публічної служби у один із найскладніших періодів існування публічної влади в Україні – у період дії правового режиму воєнного стану, впровадженого у зв'язку із зовнішньої збройною агресією проти України, що беззаперечно пов'язане із активізацією нормотворчих процесів по оновленню нормативно-правових засад публічної служби й забезпечення їх релевантності запитам та викликам відповідного періоду. Умовно можна вести мову про декілька «базових» векторів відповідних нормотворчих процесів у сфері відносин публічної служби.

Перший вектор – вектор, зорієнтований на адаптацію публічної служби до умов існування в період дії правового режиму воєнного стану в Україні та моделюванням перспективного її існування у період повоєнного відновлення. Його можна назвати вектором «пошуку оптимальної нормативної моделі для публічної служби періоду воєнного стану та підготовки до повоєнного відновлення». Він характеризується різномірністю (як рівень законодавчої, так і рівень підзаконної нормотворчої діяльності, із залученням різних суб'єктів останньої), «коливанням акценту уваги» у широкому діапазоні предмету нормотворчої діяльності (від потреби ургентного врегулювання питання «тут і зараз» (наприклад, роз'яснення НАДС від 07.06.2022 р. № 153 р/з щодо зарахування до стажу державної служби періоду простою державного службовця та/або періоду перебування у відпустці без збереження заробітної плати, Закон України від 12.05.2022 р. «Про внесення змін до деяких законів

України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану», наказ НАДС від 18.11.2024 р. № 158-24 «Про внесення змін до Порядку ведення та зберігання особових справ державних службовців» тощо) й аж до формування положень «засадничого» характеру перспективної дії (наприклад, Закон України від 03.03.2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», Закон України від 02.05.2023 р. «Про службу в органах місцевого самоврядування», в т.ч. й із відтермінуванням набрання чинності), із орієнтацією на врегулюванням новаційних відносин (наприклад, постанова КМУ від 23.05. 2023 р. № 524 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України», Наказ НАДС від 25.11. 2024 р. № 161-24 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення стажування громадян з числа молоді, які не перебувають на посадах державної служби, в державних органах», розпорядження КМУ від 11.02. 2026 р. № 154-р «Про затвердження Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2026-2027 роки» тощо). Відповідний нормотворчий процес зазначеного періоду характеризується поступовим переходом від «хаотичності» (об'єктивно зумовленого «шокового стану») до намагання знайти «альтернативний тимчасовий варіант» унормування відносин та розробки й прийняття нормативного акту засадничого характеру перспективної дії (наприклад, від наказу НАДС від 17.03.2022 р. № 20-22 «Про внесення змін до Типових правил внутрішнього службового розпорядку» (втратив чинність) й до постанови КМУ від 12.04.2022 р. № 440 «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану»), від істотної активізації нормотворчої та інтерпретаційної діяльності НАДС у період 2022-2-23 р.р. (наприклад, Роз'яснення НАДС від 13.09.2022 р. № 156 р/з щодо надання додаткової оплачуваної відпустки за час простою державного службовця та/або за час перебування у відпустці без збереження заробітної плати, Роз'яснення НАДС від 07.06. 2022 р. № 153 р/з щодо зарахування до стажу державної служби періоду простою державного службовця та/або періоду перебування у відпустці без збереження заробітної плати) до законотворчої діяльності (наприклад, Закон України від 11.03. 2025 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад»). Результати вітчизняної нормотворчості за «першим вектором» у сфері публічної служби закріпили призупинення конкурсних процедур добору для допуску осіб

на посади публічної служби на період дії правового режиму воєнного стану, призупинення процедур спеціальної перевірки для переможців конкурсу на посаду публічної служби, декларування для осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, призупинення дії деяких обмежень для останніх (наприклад, стосовно суміщення та сумісництва, одержання подарунків тощо. Водночас варто відзначити, що, хоча відповідні результати нормотворчої діяльності й варто вважати об'єктивно зумовленими, логічними, проте обов'язковою умовою є тимчасовий характер їх дії (на період дії правового режиму воєнного стану та певний чач після його припинення/ скасування), що й підтверджують вже відповідні законопроектні ініціативи та вже прийняті акти нормотворчості 2025–2026 р.р. (наприклад, законопроект про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів та удосконалення порядку вступу, проходження, припинення державної служби (реєстр. №13478-1), Закон України від 20.09.2023 р. «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану», наказ НАДС від 05.03.2025 р. № 34-25 «Про затвердження Типового порядку проведення конкурсу на зайняття посад службовців місцевого самоврядування»).

Другий вектор – вектор нормотворчості, зорієнтований на збереження євроінтеграційного напрямку розвитку публічної служби, імплементацію європейських правових стандартів. За період 2022-2026 р.р., навіть не зважаючи на складні умови функціонування держави в умовах правового режиму воєнного стану, прийнято цілу низку нормативно-правових актів засадничого характеру, із імплементацією європейських правових стандартів, стосовно оплати праці (Закон України від 11.03.2025 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад», постанова КМУ від 30.01.2026 р. № 114 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо оплати праці державних службовців на основі класифікації посад»), служби в органах місцевого самоврядування (Закон України від 02.05.2023 р. «Про службу в органах місцевого самоврядування»), класифікації посад у державних органах (наприклад, наказ НАДС від 30.12.2025 р. № 164-25 «Про затвердження Методики проведення класифікації посад державної служби»), безперервного професійного навчання публічних службовців (наприклад, наказ НАДС від 04.08.2025 р. № 104-2 «Про затвердження переліків пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців, голів

місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад за загальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами», постанова КМУ від 28.01.2025 р. № 92 «Про внесення змін до Порядку формування державного замовлення на підготовку і підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших державних органів, на працівників яких поширюється дія Закону України “Про державну службу”, та органів військового управління Збройних Сил», постанова КМУ від 22.10.2025 р. № 1322 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 травня 2019 р. № 407»), формування моделі управління людськими ресурсами (наприклад, постанова КМУ від 16.09.2022 р. № 1047 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 р. № 1343»), етичних засад публічної служби (наприклад, наказ НАДС від 20.08.2025 р. № 116-25 «Про затвердження Змін до Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування»), вимог допуску особи до публічної служби, в т.ч. й у частині іншомовної спроможності (наприклад, Закон України від 04.06.2024 р. «Про застосування англійської мови в Україні», постанова КМУ від 01.04.2025 р. № 368 «Про затвердження Порядку встановлення та виплати державним службовцям надбавки за володіння англійською мовою»). Практична реалізація векторів нормотворчості синхронізується із організаційним та інституційним супроводом впровадження їх результатів (наприклад, оновлення складу Ради управління людськими ресурсами при НАДС, впровадження циклів тематичних освітніх програм євроінтеграційного змісту, проведення Всеукраїнського конкурсу «Кращі практики управління персоналом», проведення комплексного моніторингу якості підвищення кваліфікації публічних службовців тощо), із забезпеченням системності відповідних активностей. Водночас характерною тенденцією другого вектору нормотворчості є його «виважений характер» в імплементації європейських правових стандартів у сферу публічної служби, із обов’язковим урахуванням національних особливостей та потреб реального часу (наприклад, впровадження безбар’єрності простору публічної служби передбачає не тільки імплементацію положень Директиви Ради ЄС 2000/78/ЄС від 27.11.2000 р. «Про встановлення загальних рамок для рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності», Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000)6 від 24.02.2000 р. «Про статус публічних службовців в Європі», Директиви ЄС 2019/882 від 17.04.2019 р. «Про вимоги доступності продуктів і послуг, або європейський акт про доступність» тощо), але

й спроможності їх впровадження в умовах воєнного стану та орієнтації на застосування у повоєнний період, із особливістю національної організаційної моделі публічної служби.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-8>

ПУБЛІЧНА АДМІНІСТРАЦІЯ В УМОВАХ ДІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ ТА ІЗРАЇЛІ: ЧИ МОЖЛИВЕ ПОРІВНЯННЯ?

Крайній П. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права,*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Забезпечення функціонування публічної адміністрації в сучасних умовах глобалізаційних викликів є складним завданням. Навіть держави які мають усталені традиції розвитку правових інститутів, правової системи та системи законодавства на принципах верховенства права, відкритості та демократизму не завжди можуть реагувати на поточні виклики. Німецька та французька школи адміністративного права які, фактично, сформували основи сучасного адміністративного права наголошували на поступовій зміні функціоналу публічної адміністрації. Це зумовлює пошук оптимальної моделі діяльності публічної адміністрації що, не завжди, завершується знаходженням саме «тієї» моделі. Крім цього необхідно враховувати правові традиції, звичаї та доктрину яка може істотно відрізнити правову систему країни від модерних напрямків розвитку діяльності згадуваного вище інституту.

Проте, спостерігається тенденція до поступового зменшення концентрації повноважень публічної адміністрації на нижчий рівень. Децентралізація бюрократії є однією із основ яка формує адміністративне право країн ЄС. Така ідея деталізується знаним німецьким адміністративістом Г. Клагесом. Він вказує на «перехід» публічної адміністрації з організаційних, ієрархічних бюрократизованих форм до неформальної, децентралізованої сфери діяльності організацій які мають сильні горизонтальними зв'язки та можуть ефективно між собою кооперуватись [1]. Думка науковця заслуговує на увагу хоча б тому,

що децентралізація, яка відбулась у державах-членах ЄС щодо передання повноважень з надання публічних послуг з системи виконавчої влади відповідним органам місцевого самоврядування. Аналогічна реформа відбулась в Україні. Надання публічних послуг особі яка проживає у відповідній громаді в одному місці, де розміщена уся необхідна інформація – одне із пріоритетних завдань адміністративного права як регулятора відносин у цій сфері.

Розпочата росією повномасштабна війна змінила вектор розвитку публічної адміністрації. Окремі його інститути зазнали істотних змін, оскільки, на території держави запроваджено правовий режим воєнного стану. Перспективи розвитку адміністративного права, в сучасних умовах, неможлива ані без продовження реформ які необхідні для входження до ЄС, ані без врахування дії спеціального правового режиму на діяльність усієї публічної адміністрації. Жодна держава ЄС не має досвіду тривалого правового регулювання відносин у сфері внутрішнього та зовнішнього адміністрування публічної адміністрації. Хоча усі інститути адміністративного права, включно із інститутом публічної адміністрації в Україні розвиваються та здійснюють діяльність під впливом рекомендації, резолюцій Ради Європи, окремих конвенцій, а також, міжнародних договорів якими визначаються основні напрями функціонування органів які формують публічну адміністрацію, неможливо не враховувати фактор триваючої війни.

Вивчення та врахування досвіду країн які тривалий час перебувають у подібному до української державі режимі постійної загрози з боку держав-агресорів є одним із важливих завдань для нашого суспільства та держави. Ізраїль є державою яка під впливом постійної загрози свого знищення не лише демонструє неймовірні економічні, наукові, культурні, мілітарні досягнення які для значної кількості держав світу недосяжні, але й має унікальну систему публічного врядування. Зазначена система не має спеціального законодавства. Вона розвивається під впливом щорічного продовження дії надзвичайного стану що надає органам виконавчої влади, місцевого самоврядування, органам сектору безпеки повноважень які спрямовані на забезпечення основ національної безпеки, постійної готовності до можливих терористичних актів або ж повноцінних військових кампаній.

Водночас, проведення будь-якої військової операції, як і в Україні, призводить до обмеження певних прав і свобод. Однак, ефективний та професійний Верховний Суд Ізраїлю, реалізуючи свої повноваження як найвищий орган контролю, розглянувши справу, яка стосується обмеження таких прав і свобод, може прийняти рішення які зобов'язуватимуть публічну адміністрацію припинити такі обмеження. Де-юре, Уряд та Верховний Суд Ізраїлю, незалежні гілки влади.

Забезпечення прав і свобод людини здійснює відповідна система органів публічної влади.

Проте, з огляду на відсутність писаної Конституції, діючі Основні Закони що формують основу правового статусу відповідних органів публічної адміністрації. На думку ізраїльських науковців це створило ситуацію, у якій саме Верховний Суд Ізраїлю є чи не єдиним органом судової влади який не дозволяє Уряду концентрувати владу та визначати особливості діяльності усієї системи публічної адміністрації [2, с. 483–484]. Значення судової гілки влади як ключового арбітра який обмежує використання повноважень публічною адміністрацією в Ізраїлі є критичним. Хоча правове регулювання та повноваження судової влади за українським та ізраїльським законодавством відрізняється, простежується одна спільна риса: судова влада забезпечує захист прав і свобод людини навіть у період дії спеціальних правових режимів. У цьому аспекті можемо навести два рішення Верховного Суду Ізраїлю які прийняті в проміжку між 2024 та 2026 роком. У жовтні 2023 року відбулось вторгнення угруповання ХАМАС з Сектору Газа. За офіційними підрахунками 1200 ізраїльтян було вбито що стало найбільшим актом палестинського тероризму. Незважаючи на ці жахливі події, уряд наполягав на продовженні оголошеної раніше судової реформи. У рішенні «Movement for Quality Government v. Knesset» HCJ 5658/23 вказано на неправомірності поправки № 3 до Основного закону: судоустрій. По-перше, її прийнято всупереч повноважень наданих уряду та парламенту. Цим порушується принцип поділу влади та принцип верховенства права. У своєму рішенні суд наголосив на тому що зазначені принципи «... є двома найважливішими характеристиками нашої демократичної системи» [4].

Крім цього, вперше, судом за всю історію його діяльності вказувалось на те, що суд має повноваження проводити судовий перегляд Основних законів і втручатися у виняткових випадках, коли Кнесет відхилився від своєї конституційної влади. Тобто, навіть за відсутності єдиної писаної Конституції, здійснюваний судовий контроль, якщо такий забезпечується незалежною судовою гілкою влади, може бути ефективним механізмом захисту прав людини від свавілля з боку органів публічної адміністрації. Хоча в цьому випадку маємо справу саме з рішенням яке було проголосоване Кнесетом, ініціатива таких змін належала діючому уряду на чолі з Прем'єр-міністром Ізраїлю.

Література:

1. Klages H., Hill H. Reform der Landesverwaltung. Tagung der Hochschule für Verwaltungswissenschaften Speyer. 1995. URL: <https://katalog.slub-dresden.de/id/0-1118295501> (date of access: 9.04.2026).

2. Suzie Navot. An Overview of Israel's "Judicial Overhaul": Small Parts of a Big Populist Picture. *Israel Law Review*. 2023. 56. P. 482–501.

3. Uri Levin. How Israel's Resilience Will Help It Overcome This War And Come Out Stronger. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/sites/urilevine/2023/10/13/how-israels-resilience-will-help-it-overcome-this-war-and-come-out-stronger/> (date of access: 9.04.2026).

4. Movement for Quality Government v. Knesset HCJ 5658/23 | Cardozo Israeli Supreme Court Project. Cardozo Israeli Supreme Court Project. URL: <https://versa.cardozo.yu.edu/topics/constitutional-amendment> (date of access: 9.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-9>

ПРИПИНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗА ЮРИДИЧНИМИ ФАКТАМИ, ЩО НЕ ЗАЛЕЖАТЬ ВІД ВОЛІ СТОРІН: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сарибасва Г. М.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

1. **Правова природа** припинення державної служби з обставин, що не залежать від волі сторін [1, ст. 88]. Інститут припинення державної служби у зв'язку з обставинами, що склалися незалежно від волі сторін, займає особливе місце у системі правового регулювання публічної служби. Його правова природа відрізняється як від звільнення за ініціативою суб'єкта призначення, так і від припинення служби за ініціативою державного службовця або у зв'язку з дисциплінарною відповідальністю. Особливість цього виду припинення державної служби полягає в тому, що воно не є наслідком поведінки державного службовця, не є санкцією та не пов'язане з оцінкою результатів його службової діяльності. У цьому випадку припинення службових правовідносин зумовлене настанням певного юридичного факту, який об'єктивно унеможливує подальше перебування особи на державній службі. Таким чином, припинення державної служби за цією підставою слід розглядати не як різновид звільнення у трудово-правовому розумінні, а як припинення публічно-службового статусу особи.

Управлінське рішення суб'єкта призначення у таких випадках має не дискреційний, а юридично обумовлений характер, оскільки воно лише фіксує настання юридичного факту, з яким закон пов'язує припинення державної служби. У цьому контексті можна стверджувати, що припинення державної служби з обставин, що не залежать від волі сторін, є формою припинення публічно-правових відносин, а не лише різновидом припинення трудових відносин.

2. Мета та функції правового регулювання припинення державної служби з незалежних від волі сторін підстав. Закріплення у законодавстві підстав припинення державної служби у зв'язку з обставинами, що не залежать від волі сторін, має на меті забезпечення стабільності державної служби, правової визначеності службових правовідносин та належного функціонування державного апарату. Зазначена правова норма виконує кілька важливих функцій. По-перше, гарантійну функцію, оскільки встановлює вичерпний перелік підстав припинення державної служби та унеможливорює довільне звільнення державних службовців. По-друге, стабілізаційну функцію, оскільки забезпечує правову визначеність у ситуаціях, коли подальше перебування особи на державній службі стає неможливим. По-третє, управлінську функцію, адже дозволяє державним органам оперативно реагувати на юридичні факти, які впливають на кадровий склад державної служби. По-четверте, компенсаторну функцію, оскільки у ряді випадків припинення державної служби пов'язане з наданням особі певних соціальних гарантій або компенсацій. Отже, ця норма спрямована на забезпечення балансу між публічними інтересами держави та правами державного службовця.

3. Юридичні факти як підстава припинення державної служби. Характерною особливістю припинення державної служби з обставин, що не залежать від волі сторін, є те, що підставами припинення виступають юридичні факти об'єктивного характеру. Ці юридичні факти мають спільні ознаки: 1) вони виникають незалежно від волі державного службовця; 2) виникають незалежно від волі суб'єкта призначення; 3) змінюють правовий статус особи; 4) унеможливають виконання службових обов'язків; 5) підтверджуються офіційними документами; 6) автоматично породжують правовий наслідок у вигляді припинення державної служби.

Таким чином, у даному випадку саме юридичний факт, а не управлінське рішення, є основною підставою припинення службових правовідносин. Управлінське рішення лише оформлює припинення державної служби. Це свідчить про імперативний характер правового регулювання зазначених відносин.

4. Співвідношення державної служби та трудових правовідносин. Аналіз підстав припинення державної служби у зв'язку з обставинами, що не залежать від волі сторін, свідчить про суттєві відмінності між державною службою та трудовими правовідносинами. У трудовому праві припинення трудового договору здебільшого пов'язане з: 1) волею працівника; 2) волею роботодавця; 3) порушенням трудової дисципліни; 4) змінами в організації праці; 5) скороченням штату.

Натомість у сфері державної служби припинення службових правовідносин може бути пов'язане з: а) зміною цивільної дієздатності особи; б) судовими рішеннями; в) медичними висновками; г) реалізацією політичних прав особи; д) юридичними фактами цивільного стану; е) виконанням судових рішень про поновлення іншої особи на посаді. Це свідчить про публічно-правову природу державної служби та особливий службово-правовий статус державного службовця, який відрізняється від статусу звичайного працівника.

5. Характеристика окремих підстав припинення державної служби.

5.1. Поновлення на посаді особи, яка раніше її займала. Ця підстава припинення державної служби пов'язана насамперед з виконанням судових рішень про поновлення на посаді незаконно звільненого працівника. У такому випадку держава зобов'язана виконати судові рішення, а посада має бути звільнена для особи, яка має переважне право на її зайняття. Припинення державної служби особи, яка займає відповідну посаду на момент поновлення попереднього працівника, не є дисциплінарним стягненням або негативною оцінкою її діяльності, а виступає правовим наслідком виконання судового рішення. Разом з тим, у правозастосовній практиці виникають проблеми, пов'язані з відсутністю механізмів переведення такого службовця на іншу посаду, формування кадрового резерву та забезпечення компенсаційних механізмів.

5.2. Немоżliвість виконання службових обов'язків за станом здоров'я. Ця підстава базується на поєднанні принципів ефективності державної служби, захисту здоров'я державного службовця та гуманізму публічної служби. Припинення державної служби можливе лише за наявності офіційного медичного висновку, який підтверджує неможливість виконання службових обов'язків. У цьому випадку держава повинна забезпечити особі відповідні соціальні гарантії, зокрема можливість переведення на іншу посаду, пенсійне забезпечення або інші види соціального захисту. Тому зазначена підстава має не лише управлінський, але й соціально-правовий характер.

5.3. Визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною. Повна цивільна дієздатність є необхідною умовою перебування на державній службі, оскільки державний службовець реалізує владні повноваження, приймає управлінські рішення та несе юридичну відповідальність за свою діяльність. Визнання особи недієздатною означає втрату можливості усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними, що робить неможливим виконання функцій держави. У зв'язку з цим припинення державної служби у такому випадку є юридично обов'язковим.

5.4. Обрання на виборну посаду. Ця підстава пов'язана з принципом політичної нейтральності державної служби. Державна служба повинна бути відокремлена від політичної діяльності, тоді як виборні посади мають політичний характер і пов'язані з отриманням мандата від виборців. Обрання особи на виборну посаду означає зміну характеру її публічної діяльності та перехід від професійної державної служби до політичної публічної діяльності, що обумовлює припинення державної служби.

5.5. Смерть державного службовця. Смерть є юридичним фактом, який припиняє правоздатність, дієздатність та правосуб'єктність особи, а відповідно і службово-правові відносини. У цьому випадку припинення державної служби має формальний характер і оформлюється на підставі відповідного документа.

6. Проблеми правозастосування та напрями вдосконалення законодавства. Незважаючи на чітке законодавче закріплення підстав припинення державної служби у зв'язку з обставинами, що не залежать від волі сторін, у практиці виникає низка проблем. До основних проблем можна віднести: відсутність чітких адміністративних процедур реалізації окремих підстав; колізії між законодавством про державну службу та трудовим законодавством; відсутність механізмів переведення державних службовців на інші посади у разі поновлення попереднього працівника; недостатню врегульованість процедур виконання судових рішень про поновлення на посаді; недостатню уніфікацію судової практики; необхідність адаптації законодавства до сучасних умов функціонування державної служби.

Подальше вдосконалення законодавства у цій сфері повинно здійснюватися шляхом деталізації адміністративних процедур припинення державної служби, гармонізації законодавства про державну службу з трудовим та соціальним законодавством, а також посилення соціальних гарантій державних службовців.

Висновки. Припинення державної служби у зв'язку з обставинами, що склалися незалежно від волі сторін, є самостійним правовим інститутом публічної служби, який має публічно-правову природу

та відрізняється від припинення трудових правовідносин. Підставою припинення державної служби у цьому випадку є юридичні факти об'єктивного характеру, які змінюють правовий статус особи або унеможливають виконання нею функцій держави. Управлінське рішення суб'єкта призначення у таких випадках має формально-юридичний характер і лише оформлює припинення службових правовідносин. Цей інститут спрямований на забезпечення стабільності державної служби, правової визначеності службових правовідносин, належного функціонування державного апарату та балансу між інтересами держави і правами державного службовця. Подальший розвиток правового регулювання у цій сфері повинен бути спрямований на вдосконалення адміністративних процедур припинення державної служби, усунення колізій законодавства та посилення гарантій прав державних службовців.

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016, № 4. Ст. 43. URL: rada.gov.ua (дата звернення 28.03.2026).

НАПРЯМ 3. ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-10>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВETERАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ганич О. А.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права,

Луцький національний технічний університет

м. Луцьк, Україна

Ескалація збройного конфлікту в Україні, масовані атаки енергетичного комплексу і цивільної інфраструктурі призводять до чисельних жертв і травмувань як серед військових, так і серед цивільного населення. За останні роки збільшується і кількість ветеранів в Україні через демобілізацію з різних підстав. Однак, правове забезпечення дотримання соціальних прав військовослужбовців, які припинили виконання зобов'язань щодо захисту територіальної цілісності нашої держави постійно стикається з новими викликами, колізіями та проблемними питаннями співвідношення теорії і практики. Для визначення напрямів вдосконалення національного законодавства слід зосередитися на комплексному аналізі міжнародного досвіду правового регулювання ветеранської політики, виявленні його ключових напрямів, а також здійсненні порівняльно-правового аналізу з національним законодавством.

У науковій літературі широко ведуться дискусії щодо визначення статусу ветерана. Різні наукові підходи сприяють виробленню юридично чітких критеріїв, таких як участь у бойових діях, отримання поранень і інвалідності, а також тривалість перебування на лінії фронту та інше. Актуальність цих досліджень зумовлена не лише теоретичним інтересом, а й практичною необхідністю, оскільки це питання має важливе значення для забезпечення ветеранів та членів їх родин додатковими соціальними правами та гарантіями.

У міжнародному праві відсутній універсальний нормативний акт, який би безпосередньо визначав статус «ветерана війни». Регулювання цього питання здебільшого віднесене до компетенції національного законодавства окремих держав, як і спектру прав і гарантій, якими ці особи наділяються.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 1993 року визначає статус ветеранів війни. Ними є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни законодавець відносить учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни [1]. З наведеної конструкції вбачається, що особа, яка отримала інвалідність внаслідок військових дій, є також ветераном, навіть, якщо сама безпосередньо не брала участі в бойових діях, не мала статусу військовослужбовця на момент отримання травм та/або захворювання внаслідок війни. А соціальне забезпечення прав цивільних, які стали жертвами збройних конфліктів і військовослужбовців, що були демобілізовані через стан здоров'я і травми, отриманні в результаті виконання службових обов'язків дещо відрізняється.

Значно іншими є підходи до визначення статусу ветерана в законодавстві європейських країн, і держав, що є членами Північноатлантичного альянсу (далі – НАТО).

Так, Уряд Сполученого Королівства визначає ветерана як особу, яка прослужила щонайменше один день у Збройних силах або в регулярних, резервних силах, підрозділі комерційних моряків (якщо вони виконували визначені законом військові операції, то також вважаються ветеранами). Підтримання Управління у справах ветеранів Сполученого Королівства та консультування ветеранів здійснює спеціально створена інституція – Консультативна рада ветеранів. Членами цієї ради є представники різних ділянок влади, збройних сил, громадянського суспільства та приватного сектору [2, с. 90]. Велика Британія одна з провідних військових країн, яка входить до НАТО. Навіть після Брекзиту ця країна має високі показники ефективності реалізації власної політики підтримки ветеранів.

Основні напрямки ветеранської політики Великої Британії: трудова зайнятість, ментальне здоров'я, попередження злочинності серед ветеранів, забезпечення житлом. Велика роль при цьому надається міжвідомчій взаємодії та співпраці з громадським сектором [3].

Сполучене Королівство, Франція, Німеччина та США провадять державні програми щодо підготовки військових до подальшого цивільного життя ще до їх демобілізації. Кожному військовослужбовцю гарантується надійна так званий «соціальний пакет» коли

він в майбутньому змінить статус «військового» на «ветерана». При чому уряд надає на ці програми значне державне фінансування.

До прикладу, військовослужбовці США розпочинають Програму допомоги у перехідному періоді за рік до звільнення зі служби або за два роки до виходу на пенсію. Аналізуючи досвід правового забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни Сполучених Штатів Америки, українські науковці констатують, що нормативно-правова база та система державних органів США є розгалуженими. Однак, ця система одночасно є комплексною, тому, що враховує потреби отримувачів допомоги із застосуванням між секторального підходу, охоплює різні сфери, що, в свою чергу, передбачає створення міждисциплінарних програм підтримки ветеранів [4, с. 177, 180]. При чому ветеранами війни визнаються особи з числа військовослужбовців США, таких, що припинили військову службу.

У Франції сам факт служби в армії автоматично не дає статус ветерана. Якщо аналізувати підстави набуття статусу ветерана у цій країні, ключове значення має участь у бойових діях або служба в бойовій частині щонайменше впродовж 90 днів, що має бути підтверджено державою документально. Відповідний статус визнається Національним управлінням у справах ветеранів та жертв війни також у випадку перебування не менше чотирьох місяців у статусі призначеного ОРЕХ (компанії військових сил Франції за межами національної території) [2, с. 71]. Статус ветерана і в подальшому соціальні привілеї і додаткові гарантії соціального забезпечення також можуть отримати поранені на війні, що мають «маркування із хрестиком». У контексті французького законодавства під «маркуванням із хрестиком» розуміється низка військових відзнак у формі хреста. Отже, на нашу думку, такими особами можуть виступати цивільні або некомбатанти, що надають медичну, юридичну чи духовну допомогу під час збройних конфліктів, отримати травми та були нагороджені відповідними військовими відзнаками.

Дещо іншим є підхід до встановлення і визначення статусу ветерана у Хорватії. Закон «Про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей» виокремлює статус «хорватського ветерана Вітчизняної війни», «добровольця» і «учасника Вітчизняної війни» [5, с. 111–112]. Майже у всіх випадках – це особа, яка виконувала бойові обов'язки із захисту незалежності, територіальної цілісності Республіки Хорватія. Крім того, статус «учасника Вітчизняної війни» також може надаватись людині, яка не мала визнаного статусу хорватського ветерана, однак сприяла захисту суверенітету та здобуттю незалежності Республіки Хорватії в якості медичного персоналу,

військового кореспондента, члена пожежних команд, моряка, члена екіпажу суден торговельного флоту, члена Цивільного захисту.

Вищенаведене свідчить, що підходи до визначення статусу ветерана в різних країнах відрізняються. Від статусу і критеріїв його визначення залежить об'єм прав і додаткових соціальних благ для досліджених категорій людей. Проте, здебільшого, серед ветеранів та осіб до них прирівняних у законодавстві інших країн визнаються учасники бойових дій (військові), або некомбатанти. Натомість, національне українське право до ветеранів на законодавчому рівні відносить також осіб, що отримали інвалідність внаслідок війни, не уточнюючи, що такими особами можуть бути тільки військові, що безпосередньо боронили нашу країну. Отже, закон потребує певного уточнення з акцентом саме на військових, які отримали інвалідність внаслідок війни. Слід констатувати, що залучення найкращих міжнародних практик дозволить Україні швидше формувати та впроваджувати сучасну ефективну національну ветеранську політику.

Література:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3551-ХІІ від 22.10.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

2. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів і ветеранок: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-11/undp-ua-veteran-reintegration-report-ukr.pdf>

3. Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії: аналітична довідка. Український ветеранський фонд. <https://veteranfund.com.ua/support-for-veterans-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland/>

4. Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни : монографія / [В. П. Кохан, Є. А. Новіков, О. В. Шаповалова та ін.] ; за ред. В. П. Кохан, І. О. Мамаєва. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2024. 214 с. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/monografiya_veterani_2024.pdf

5. Петков С. В., Губарєв С. В. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей: досвід Хорватії. *Актуальні питання юридичної науки*. № 22. Т. 2, 2024. С. 108–123. URL: https://www.legalnovels.in.ua/journal/22-2_2024/17.pdf

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІЛЕЙ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ

Гончарук О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри порівняльного і європейського права,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України та запровадження воєнного стану зумовили суттєві зміни у функціонуванні правової системи, що особливо відобразилося на кримінально-правовій політиці держави. Воєнний стан як спеціальний правовий режим передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини, що обумовлює необхідність оцінки кримінально-правових заходів крізь призму їх допустимості, необхідності та пропорційності. [2, с. 266] У цих умовах кримінальне право виконує не лише традиційну регулятивно-охоронну функцію, але й виступає одним із ключових інструментів забезпечення національної безпеки та державної стійкості. Це об'єктивно впливає на зміст і пріоритети цілей покарання, визначених у законодавстві та розроблених у кримінально-правовій доктрині.

У науковій літературі покарання традиційно розглядається як захід державного примусу, що застосовується від імені держави [4, с. 331]. Його мета полягає не лише у заподіянні певних обмежень засудженому, що становить зміст покарання, але й у попередженні нових кримінальних правопорушень як з боку самого засудженого, так і інших осіб [4, с. 332–333]. Класична модель цілей покарання охоплює каральний, превентивний та виправний компоненти, що реалізуються з урахуванням принципів справедливості, індивідуалізації та пропорційності. При цьому призначення покарання має відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки діяння, а також особі винного, що забезпечує реалізацію принципу індивідуалізації [7, с. 266].

Водночас покарання за своєю правовою природою є формою істотного втручання держави у права людини, насамперед у право на свободу, повагу до людської гідності та право на справедливе поводження. Тому зміна підходів до призначення та виконання покарання

в умовах воєнного стану означає не лише трансформацію кримінально-правової політики, але й розширення або посилення державного втручання у сферу прав людини, що потребує особливої правової обґрунтованості [2, с. 267].

Кримінальне право у період воєнного стану виконує функцію такого собі інструмента кризового управління соціальними ризиками. У наукових дослідженнях підкреслюється, що кримінальне право реагує на зміни соціальних умов та рівня суспільних загроз, а в умовах криз зростає значення його охоронної функції [6]. Воєнний стан формує принципово іншу безпекову реальність, що характеризується підвищеним рівнем загроз державному суверенітету, територіальній цілісності та обороноздатності. У цих умовах відбувається активна криміналізація нових суспільно небезпечних діянь, посилення санкцій за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, а також обмеження можливостей застосування більш м'яких заходів кримінально-правового впливу [9, с. 142].

Зазначені процеси свідчать про функціональний зсув у системі цілей покарання. Дослідники відзначають, що в умовах воєнного стану посилюється захисна роль кримінального права, спрямована на забезпечення державної безпеки та стабільності правопорядку [9, с. 144]. Це зумовлює зміщення акцентів у системі цілей покарання: пріоритетного значення набувають загальна превенція, спеціальна превенція у формі ізоляції небезпечних осіб та відновлення суспільної справедливості щодо діянь, які становлять загрозу державності.

У воєнний період загальна превенція трансформується у механізм нормативного сигналу про пріоритет захисту державності. Водночас щодо окремих категорій злочинів домінуючою стає мета спеціальної превенції, яка передбачає ізоляцію правопорушника з метою недопущення його повторної протиправної діяльності. У науковій літературі підкреслюється, що умови війни потребують посиленого кримінально-правового захисту національної безпеки [9, с. 143].

Разом з тим посилення безпекового компонента кримінально-правової політики супроводжується ризиком надмірної репресивності та звуження гарантій прав людини. Обмеження прав у період воєнного стану мають відповідати стандартам допустимої дерогації, передбаченим міжнародним правом, і не можуть зачіпати права, що мають абсолютний характер [3, с. 84–85]. Міжнародні стандарти виходять із того, що навіть в умовах збройного конфлікту та надзвичайних обставин основоположні гарантії гуманного поводження залишаються незмінними. Зокрема, підкреслюється, що навіть під час війни заборона жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження має абсолютний характер [1, с. 9–10].

У зв'язку з цим трансформація цілей покарання повинна здійснюватися у межах принципу пропорційності, який виступає ключовим критерієм допустимості кримінально-правового втручання у права людини. Справедливість покарання забезпечується його призначенням як необхідного і достатнього заходу з урахуванням ступеня тяжкості злочину, особи винного та інших обставин справи [8]. Посилення санкцій в умовах воєнного стану не може мати автоматичного чи формального характеру, а повинно супроводжуватися індивідуалізацією судових рішень з урахуванням конкретних обставин вчиненого діяння.

Додаткового значення набуває міжнародний вимір розвитку кримінального права України. У наукових дослідженнях наголошується на необхідності приведення національного кримінального законодавства у відповідність до міжнародних зобов'язань держави та норм міжнародного кримінального права [2, с. 266–268]. Водночас застосування кримінально-правових заходів повинно здійснюватися з урахуванням стандартів захисту прав людини, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), які визначають межі допустимого державного втручання навіть в умовах надзвичайних обставин [5].

Таким чином, воєнний стан зумовлює об'єктивну переорієнтацію цілей покарання у напрямі посилення превентивної та охоронної функцій, що відповідає потребам забезпечення державної безпеки та суспільної стабільності. Водночас умови воєнного стану не змінюють природи кримінального покарання як форми державного втручання у права людини, а лише підвищують вимоги до його обґрунтованості, необхідності та пропорційності. Баланс між інтересами державної безпеки та правами людини виступає ключовою умовою легітимності кримінально-правової політики в умовах спеціального правового режиму та важливою передумовою її подальшого розвитку відповідно до європейських стандартів.

Література:

1. Alternative report to the UN Committee against Torture on the fulfilment by Ukraine of its international obligations under the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Kyiv, 2025. P. 80.
2. Basysta I., Drozdov O., Drozdova O., Kovtun V., Shulhin S. Social and legal consequences of Ukraine's ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court. *Social & Legal Studios*. 2025. Vol. 8, No. 2. P. 262–275. DOI: 10.32518/sals2.2025.262

3. Бочковой В.О. Поняття дерогації та її місце в системі обмежень прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 89. Ч. 4. С. 82–86. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.12>

4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.02.2026).

6. Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути: матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21-22 жовтня 2022 р. / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. 352 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ., МВС України, 2020. 428 с.

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.02.2026).

9. Мацола А. А. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія : ПРАВО*. 2025. Вип. 91. Ч. 4. С. 140–147. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.18>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-12>

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖРЕЖИМНОГО ПІДХОДУ

Грекул-Ковалик Т. А.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії права та прав людини,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Внутрішнє переміщення як багатовимірне явище, спричинене збройними конфліктами, насильством, техногенними та природними катастрофами, а також кліматичними змінами, дедалі більше перебуває

у сфері регулювання різних міжнародних правових і політичних режимів, які формують взаємопов'язану систему принципів і норм. Попри наявність значної кількості таких режимів, залишається відкритим питання їх узгодженості та наявності прогалин у регулюванні, що й визначає наукову актуальність теми. Метою дослідження полягає в аналізі міжнародно-правового регулювання внутрішнього переміщення з позицій міжрежимного підходу, зокрема оцінки взаємодії норм режиму ВПО з міжнародним правом прав людини, міжнародним гуманітарним правом, режимами зміни клімату, зменшення ризику стихійних лих і сталого розвитку, а також обґрунтування доцільності оновлення Керівних принципів, розроблених ООН, як ключового інтеграційного інструменту.

У науковій літературі проблематика внутрішнього переміщення висвітлена досить широко, однак переважно в межах окремих правових режимів без комплексного міжрежимного аналізу. Центральним міжнародним стандартом у цій сфері залишаються Керівні принципи 1998 р., що належать до актів «м'якого права», але фактично виконують роль основного нормативного орієнтира [2, с. 151; 5, с. 183]. Вони ґрунтуються на нормах міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, а відповідальність за їх імплементацію покладається передусім на держави, хоча окремі обов'язки поширюються й на інших суб'єктів [4]. Водночас режим ВПО має комплексний характер, оскільки поєднує норми різних міжнародних режимів, проте не повною мірою враховує розвиток новіших напрямів міжнародного регулювання, зокрема у сфері клімату, управління ризиками катастроф і сталого розвитку.

Міжрежимний підхід дозволяє розглядати внутрішнє переміщення через три ключові етапи реагування: запобігання та підготовку, захист і допомогу під час переміщення, а також пошук довгострокових рішень [7, р. 4]. Саме на допереміщувальному етапі особливого значення набувають режими зменшення ризику стихійних лих, кліматичної політики та сталого розвитку, які спрямовані на усунення першопричин переміщення й підвищення стійкості суспільств [1, с. 29; 3, с. 43–44; 6, с. 417]. У сукупності вони формують загальний обов'язок держав запобігати умовам, що можуть призводити до вимушеного переміщення, хоча найбільш чітко цей обов'язок сформульований саме у спеціалізованих режимах, а не в режимі ВПО [7, р. 7].

Не менш важливим вбачаємо й етап пошуку сталих рішень, який передбачає довгострокові процеси відновлення, розвитку та реінтеграції, що підсилює потребу в інтеграції режиму ВПО з політиками розвитку та кліматичної адаптації. Відсутність універсального міжнародного договору, який би системно поєднав стандарти різних

режимів щодо внутрішнього переміщення, зумовлює необхідність оновлення Керівних принципів як центрального глобального орієнтира [7, р. 10–11].

Отже, міжрежимний підхід демонструє, що внутрішнє переміщення виступає комплексною проблемою, яка потребує глибшої інтеграції існуючих міжнародних норм і подальшої кодифікації стандартів. Оновлення Керівних принципів може стати важливим кроком до формування цілісного глобального підходу до регулювання внутрішнього переміщення та підвищення ефективності захисту внутрішньо переміщених осіб.

Література:

1. Басиста Я., Смірнова М. Стала відбудова міст України. Належні практики міст Європи. Брюссель, 2024. 52 с. URL: <https://enecities.org.ua/upload/files/Publications/Urban%20Mobility/Ukrainebuilding.pdf>
2. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення у системі міжнародного захисту прав внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 92 : Право. Ужгород, 2025. Т. 5. С. 149–154. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.21>
3. Іванюта С. П., Коломієць О. О., Малиновська О. А., Якушенко Л. М. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації : аналіт. доповідь. За ред. С. П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dop-climate-final-5_sait.pdf
4. Керівні принципи ООН з питань переміщених осіб всередині країни. 1998 р. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>
5. Роговенко О. В. Аналіз міжнародних правових стандартів та національного законодавства у сфері забезпечення конституційного статусу переміщених осіб. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 82. С. 182–187. URL : <http://www.apdp.in.ua/v82/28.pdf>
6. Сабовчик А. І, Попович А. М. Визначення поняття та цілі сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 86: *Право*. Ужгород, 2024. Т. 5. С. 415–422. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.61>
7. Cantor D., Sánchez-Mojica B. Coherence across Frameworks: Is it Time to Update the UN Guiding Principles on Internal Displacement? 2025. May 8. P. 1–13. URL: <https://researchinginternaldisplacement.org/wp-content/uploads/2025/05/Cantor-and-Sanchez-Mojica-Internal-Displacement-Frameworks.pdf>

**ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ
ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ
РЕЖИМІВ**

Шевчук В. М.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник,*

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса*

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

[http://orcid.org / 0000-0001-8058-3071](http://orcid.org/0000-0001-8058-3071)

Сучасний етап розвитку правових систем характеризується глибокою інтеграцією цифрових технологій у сферу кримінальної юстиції. Проте, в умовах дії спеціальних правових режимів (воєнного або надзвичайного стану) трансформація досудового розслідування під впливом цифровізації перестає бути питанням лише планової модернізації, набуваючи ознак імперативної необхідності. Очевидно, що потреба у забезпеченні безперервності функціонування держави, збереженні спроможності правоохоронної системи, а також суб'єктів сектору національної безпеки і оборони України в умовах гібридних війн та глобальних безпекових викликів диктує перехід до нової парадигми правосуддя [1, с.1325]. Ця парадигма ґрунтується на сучасних досягненнях науки та техніки, передових технологіях та цифровій архітектурі досудового розслідування [2, с. 320–341], де технологізація стає ключовим чинником ефективності цього процесу й одночасно новим форматом забезпечення гарантій фундаментальних прав людини відповідно до національних стандартів та вимог ЄСПЛ [3, с. 239–244].

Комплексний підхід до впровадження технологій штучного інтелекту (далі – ШІ), інструментів e-Case Management Systems, блокчейн-платформ та децентралізованих хмарних сервісів стає фундаментом для виявлення, фіксації та верифікації доказової бази у цифровому форматі [4, с. 1–19]. Активне запровадження системи електронного документообігу та цифровізації кримінальних проваджень забезпечують транспарентність та оперативність обміну даними між органами досудового розслідування та судом, тоді як аналітичні можливості ШІ

дозволяють опрацювати надвеликі масиви інформації для ідентифікації суб'єктів (об'єктів) злочинної діяльності. При цьому особливе значення набувають блокчейн-технології та хмарні рішення [5, с. 205–211], які гарантують автентичність збережених доказів, унеможливаючи їх випадкове знищення або несанкціоновану модифікацію [6, с. 324–327]. Ці інструменти у сукупності стають визначальними для забезпечення ефективності та процесуальної стабільності розслідування.

Питання цифровізації кримінального процесу, криміналістики та судової експертології у контексті забезпечення гарантій прав людини в сучасних умовах особливих правових режимів перебувають у центрі уваги провідних правознавців, криміналістів та судових експертів [7, с. 2830–2836]. Проте динамічність сучасних викликів, зокрема, досвід правозастосування в умовах повномасштабних збройних конфліктів, активізації цифрових технологій та європеїзації суспільства сьогодні вимагає переосмислення ролі технологій у процесі розслідування та судового розгляду, його розгляд не лише як технологічних інструментів та криміналістичних засобів, методів і технологій оптимізації цього процесу, а й як важливих та ключових гарантів дотримання прав людини відповідно до національних та міжнародних стандартів [8, с. 378].

Метою цього дослідження є комплексний аналіз перспектив та ризиків технологізації досудового розслідування через призму забезпечення гарантій фундаментальних прав і свобод людини, особи та громадянина. Вбачається, що технологізація у кримінальному провадженні в умовах спеціальних режимів виступає як двоєдиний інструмент впливу на ситуацію: вона здатна як суттєво посилити гарантії прав людини через доступність і збереженість даних, так і створити латентні форми «цифрового пригніблення» та порушувати права права людини у процесі застосування методів та засобів технологізації процесу кримінального провадження. За таких обставин центральним завданням дослідження постає пошук оптимального балансу між безпековою доцільністю та непорушністю стандартів справедливого правосуддя.

Системне впровадження цифрових інструментів та інноваційних технологій у процес досудового розслідування, особливо в умовах дії спеціальних правових режимів, поряд із очевидними перевагами формує комплекс нових викликів для забезпечення прав людини [9]. Наявні ризики та виклики технологізації не є суто технічними чи формальними; вони мають глибоку правову природу, оскільки зачіпають фундаментальні засади кримінального процесу: змагальність, рівність сторін та недоторканність приватного життя, а також

пов'язанні із порушенням прав людини у процесі розслідування та судового розгляду [10, с. 618]. Розглянемо такі потенційні загрози, що потребують постійної уваги та їх попередження та усунення.

По-перше, передусім це порушення та деформація принципу змагальності у кримінальному процесі та «цифровий розрив». Одним із провідних ризиків є поглиблення фактичної нерівності між стороною обвинувачення та стороною захисту. Державні органи мають монополний доступ до закритих баз даних, систем розпізнавання облич та інструментів аналізу великих масивів даних (Big Data), що фінансуються з бюджету. Натомість захист часто позбавлений аналогічних технічних можливостей для перевірки достовірності цифрових доказів або проведення контр-аналізу [11, с. 112–117]. Це створює загрозу перетворення досудового розслідування на односторонній процес цифрової фіксації обвинувачення, де право на захист стає формальним через відсутність у адвоката інструментів «цифрового паритету» [12, с. 239–244].

По-друге, алгоритмічна упередженість, дефіцит пояснюваності та загроза «алгоритмічного свавілля». Використання систем ШІ для профілювання осіб або оцінки ризиків вчинення правопорушень несе ризик «алгоритмічної дискримінації». Програмне забезпечення може містити приховані помилки або упередження, закладені розробниками. Головною проблемою для прав людини тут є відсутність прозорості, адже ні підозрюваний, ні суддя часто не можуть простежити логіку, за якою алгоритм ідентифікував особу як причетну до вчинення кримінального правопорушення або вирішив інші завдання. Це підриває право на мотивоване судові рішення та унеможливорює ефективне оскарження результатів автоматизованої обробки даних. За таких обставин виникає загроза так званого «алгоритмічного свавілля», коли використання технологій ШІ для розпізнавання облич або предиктивної аналітики в умовах надзвичайного стану часто супроводжується зниженням порогу прозорості. Відсутність можливості перевірити логіку роботи алгоритму ставить під загрозу право на вмотивовані рішення та захист від незаконного затримання.

По-третє, це ризики витоку конфіденційної інформації та порушення інформаційної приватності (ст. 8 ЄКПЛ). Масштабна цифровізація матеріалів кримінальних проваджень та їх зберігання у хмарних сховищах, що є критично важливим в умовах воєнного стану, одночасно створює ризики масових витоків конфіденційної інформації. У спеціальних правових режимах межа між «необхідним втручанням» заради безпеки та «надмірним стеженням» стає розмитою. Існує небезпека так званого **function creep** – явища, коли технології, впроваджені для розслідування тяжких злочинів, починають

безконтрольно використовуватися для збору даних про приватне життя широкого кола громадян без належних правових підстав. Наявність та концентрація інформації про жертв (свідків) у єдиних цифрових реєстрах підвищує вразливість цих осіб перед кібератаками з боку агресора або зловмисників, що перетворює технічну помилку на загрозу фізичній безпеці людини.

По-четверте, цифрова деперсоналізація, «процесуальна економія» створюють ризики та обмеження права на захист у кримінальному провадженні. Надмірне захоплення дистанційними формами розслідування та дистанційними слідчими (розшуковими) діями (відео-конференцв'язком) може призвести до втрати безпосередності сприйняття доказів. Відсутність фізичного контакту між учасниками процесу ускладнює встановлення психологічного контакту, оцінку невербальної поведінки та, що найважливіше, може обмежувати можливість конфіденційного спілкування захисника з клієнтом під час проведення слідчої (розшукової) дії, що прямо суперечить стандартам справедливого правосуддя. За таких обставин існує ризик, що технічна зручність для органів досудового розслідування домінуватиме над якістю забезпечення прав підозрюваного.

П'яте, поряд із технологічними перевагами, особливої гостроти набувають процесуальні та етичні виклики, з якими стикаються правозастосовні органи в ході цифровізації протидії сучасній злочинності. Процес гармонізації національного законодавства із *acquis* ЄС ставить перед українським законодавцем та науковою спільнотою складне завдання, а саме –розв'язання колізій між прагненням до максимальної ефективності технологізації та безумовним захистом фундаментальних прав особи. Зокрема, імплементація стандартів General Data Protection Regulation (GDPR) вимагає суворого дотримання принципів мінімізації даних та цільового обмеження при їх обробці в межах досудового розслідування та судового розгляду.

Отже, особливу увагу заслуговує питання процесуальної допустимості доказів, отриманих за допомогою алгоритмів ШІ, що часто працюють за принципом «чорної скриньки», а також доказів, вилучених із транскордонних «хмарних» сховищ поза межами національної юрисдикції [13, с. 12–46]. У контексті впровадження *e-Evidence Package* ЄС, правова регламентація в КПК України порядку отримання доступу до таких даних стає передумовою для забезпечення легітимності розслідування. Відсутність чітких алгоритмів верифікації доказів «цифрового походження» та недосконалість механізмів судового контролю за використанням ШІ створюють ризики визнання ключових доказів недопустимими, що в умовах спеціальних правових

режимів може призвести до системних порушень права на справедливий суд.

У системі забезпечення гарантій прав людини технологізація досудового розслідування визначає окремі перспективні напрями, що впливають на формування нової доктрини цифрового процесуального гуманізму, де технологія виступає не лише засобом оптимізації та інтенсифікації досудового розслідування, а й дієвим та ключовим інструментом верифікації та захисту прав учасників кримінального провадження [14, с. 59–77]. За таких умов процес технологізації розслідування пов'язаний із впровадженням цифрових інструментів фіксації, обробки та зберігання доказової інформації, на сучасному етапі розвитку правової системи є не лише питанням технічної модернізації, а й критичним фактором забезпечення прав людини. Особливої актуальності цей процес набуває в умовах спеціальних правових режимів, де ефективність досудового розслідування має поєднуватися з недопущенням свавільного обмеження конституційних свобод [15, с. 171–176].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що технологізація досудового розслідування у сучасну цифрову епоху має ґрунтуватися на фундаментальному принципі цифрового гуманізму. У межах цієї концепції будь-яке технологічне рішення – від систем ШІ до хмарних сховищ даних – повинно підпорядковуватися інтересам людини та захисту її невід'ємних прав, а не лише критеріям технічної ефективності чи процесуальної економії. В умовах спеціальних правових режимів, де ризики свавільного обмеження прав особи суттєво зростають, цифрові технології мають функціонувати не як засіб легітимізації спрощених процедур, а як додатковий процесуальний запобіжник. Їхня роль полягає у створенні об'єктивного, верифікованого та захищеного від маніпуляцій інформаційного середовища, що мінімізує ймовірність процесуальних помилок та забезпечує надійність доказової бази. Ключовим вектором подальшого реформування національного законодавства та правозастосовної практики має стати розробка та впровадження ефективного механізму судового контролю за використанням цифрових технологій.

Література:

1. Ступник Я. В. Концептуальні засади захисту прав людини при здійсненні досудового розслідування в умовах екстраординарних правових режимів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Вип. № 2. 2025 С. 1324–1331. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.201>
2. Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenogov V. (2022). Criminalistic methodics of crime investigation:

Current problems and promising research areas. *Revista Juridica Portucalense*. 2022. Vol. 32. P. 320–341. DOI: 10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-14.

3. Загородній Є. О. Гарантії забезпечення прав людини під час досудового розслідування в умовах воєнного стану: виклики, ризики та напрями вдосконалення гарантій правової захищеності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : ПРАВО*. Вип. 90, ч. 4. 2025. С. 239–244. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.33>

4. Shevchuk, V., Morozova T., Chorny, H., Nehrebetskyi V., and Slobodeniuk, I. Artificial Intelligence in Criminal Proceedings: Criminalistic and Criminal Procedural Problems. *International Annals of Criminology*, 2025. Pp. 1-19. DOI: <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10090>

5. Шевчук В. М., Шарпацька В. М. Роль блокчейн-технологій у збиранні цифрових доказів та протидії злочинності у сфері незаконного обігу віртуальних активів. *Криміналістика та судова експертиза в дослідженнях молодих науковців* : зб. матеріалів наук.-практ. конф., м. Харків, 29 трав. 2025 р.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2025. С. 205–211. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20587>

6. Шевчук В. М. Діджиталізація, цифровізація та технологізація криміналістики: проблеми сьогодення та перспективи майбутнього. *Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану* : міжн. науко-практ. конф. (8 лист. 2024 р., м. Харків). Харків : Право, 2024. С. 324–327.

7. Avdeeva G. K., Zhuravel V. A., Kapustina M. Technologization of iatrogenic crime investigation process. *Wiadomości Lekarskie*. 2025, (12), pp. 2830–2836. DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek/214048>

8. Шевчук В. М., Тищенко О. І. Технологізація криміналістики, судової експертизи і кримінального провадження в сучасних умовах цифровізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12. 2024. С. 375–380. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2024/88.pdf

9. Дерев'яно А. І. Проблемні питання забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2019. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/44.pdf

10. Авдєєва Г. К. Сучасний стан і перспективи технологізації криміналістики та судової експертизи. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.). Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 617–621. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20760>

11. Шевчук В. М. Проблеми технологізації розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах війни. *Правове забезпечення основ національної безпеки України в умовах війни: проблеми теорії та правозастосування*. Харків : Право, 2025. С. 112–117. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20663>

12. Shevchuk V. Digitalization and technologization of criminalistics and forensic examination: modern problems and prospects. *Modern science: trends, challenges, solutions*. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. (August 21–23, 2025). Liverpool, United Kingdom. 2025. Pp. 283–290. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20583>

13. Матулене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: український та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 4, 2023, 12–46.

14. Shevchuk, V., Zhuravel, V., Yevdokimenko, S., Yevdokimenko, S., Myshkov, Y. Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences. *Jurnal Media Hukum*, 2025, 32(1), 59–77. DOI: <https://doi.org/10.18196/jmh.v32i1.25056>

15. Маринич О.Ю. Поняття забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2024. № 1. Том 35 (74). С. 171–176.

НАПРЯМ 4. НОРМОТВОРЧИСТЬ І ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-14>

ТЕХНОЛОГІЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОСТІ ТА ДОТРИМАННЯМ ФОРМАЛЬНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРАВА

Гончар Ю. В.

*аспірантка кафедри теорії та історії права та держави,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Одним із важливих завдань сучасної юридичної науки є дотримання правових принципів та демократичних стандартів задля забезпечення послідовного розвитку правової системи, правової визначеності та дотримання прав та свобод людини. Формальна визначеність як властивість права має важливе значення для втілення зазначених цінностей, оскільки спрямована на їх забезпечення, зокрема, через нормотворчість. Однак, внаслідок складних суспільно-політичних подій, пов'язаних із стрімким розвитком законодавства та надзвичайною ситуацією, виявились такі недоліки правової системи, як нестабільність, правова невизначеність, недосконалість нормотворчої діяльності тощо.

Суттєвими проблемами в Україні в аспекті дотримання вимог формальної визначеності права є порушення ієрархії нормативно-правових актів, прийняття нормативно-правових актів суб'єктами правотворчості із перевищенням наданих повноважень, фрагментарність нормативно-правових актів, недосконале формулювання прикінцевих та перехідних положень; надмірний динамізм або ж несвоєчасність внесення змін, надмірна зарегульованість суспільних відносин; недосконалість нормопроєктувальної техніки [1, с. 22]; недосконалість планування та моніторингу нормотворчої діяльності, недосконалість законодавчого процесу, недотримання вимог щодо форми та змісту акту, відсутність обов'язкових погоджень та експертиз [2]; наявність «законодавчого цунамі» [1, с. 12]; пасивність уряду щодо законодавчої ініціативи [1, с. 13]; низький рівень кваліфікації та

компетентності осіб, які здійснюють нормопроєктувальну діяльність та забезпечують експертизи законопроектів внаслідок відсутності в них спеціальної освіти та професійної підготовки.

Вищезазначені проблеми спричиняють негативні наслідки для правової сфери та обумовлюють виникнення правових колізій, правової невизначеності, низької якості нормативно-правового матеріалу, низького рівня стабільності та ефективності законодавства, зниження передбачуваності правозастосування, зростання кількості оскаржень нормативно-правових актів у суді, ускладнення гармонізації законодавства з правом ЄС та зниження довіри до права як соціальної цінності.

Важливим у цих умовах є вивчення зарубіжної практики використання технологічних методів забезпечення формальної визначеності, якості та передбачуваності нормативно-правових актів. Адже використання електронних систем нормотворчості забезпечує структурну досконалість нормативно-правових актів, мінімізує формальні та юридико-технічні помилки, а також час та ресурси на проектування нормативно-правових актів. Вважаємо необхідним розглянути деякі приклади допоміжних електронних систем нормотворчості.

У Німеччині широко використовується внутрішнє доповнення e-Norm до MS Word, яке забезпечує автоматичне дотримання вимог посібника законодавчої техніки, структури, стилю та формату проекту нормативного акту. e-Norm є важливим інструментом для забезпечення якісного законотворчого процесу, якісних нормативно-правових актів та економії часу при створенні проекту нормативно-правового акту. Зазначена система ефективно використовується у законотворчості в межах проекту e-Legislation та відповідно до звітів уряду підлягає подальшому вдосконаленню [3, с. 22].

Французька система EDILE функціонує з 2023 року у бета режимі у межах декількох міністерств та націлена на полегшення процедури внесення змін до нормативно-правових актів шляхом централізованого редагування проектів текстів нормативно-правових актів на основі взаємодії з офіційним веб-сайтом Legifrance, що дозволяє одразу візуалізувати очікувані результати. Функціонал системи забезпечує автоматичне створення нормативно-правового акту та його структури в залежності від вибору форми акту (наказ, постанова, закон) та надання «нового» акту та порівняльної таблиці на візування уповноваженим органам чи особам (в оновленнях EDILE передбачається заповнення зазначених полів в автоматичному режимі). Таким чином, проекти нормативно-правових актів, створені за допомогою EDILE, відповідають правилам легістики та готові до публікації в офіційному виданні нормативно-правових актів [4, 5].

Японія запровадила дві електронні системи: e-LAWS та e-LEN. e-LAWS забезпечує можливість генерувати порівняльні таблиці «нового» та «старого» акту, перевірку валідності пропонованих змін, автоматичне формування остаточного тексту з врахуванням змін. Система діє як відкрита двомовна централізована база даних законодавчих актів, що забезпечує доступ до неї як японського населення, так і міжнародних науковців. Система e-LEN функціонує на рівні місцевих органів та дозволяє здійснювати перехресний пошук постанов, класифікацію подібних постанов та автоматичне створення порівняльних таблиць, що в результаті забезпечує належну взаємодію постанов між собою та скорочує час підготовки нової постанови [6, с. 10].

Використання зазначених електронних систем нормотворчості має позитивний вплив на якість нормативно-правового акту, оскільки забезпечує зменшення кількості формальних помилок, дотримання вимог юридичної техніки, вимог щодо структури та стилю та прискорення процесу розробки проекту нормативно-правового акту. Функціонуванню таких систем передують створення уніфікованих правил, які встановлюють вимоги до нормотворчої діяльності та до нормативно-правового акту. Оскільки в Україні прийнятий Закон України «Про правотворчу діяльність» вважаємо, що впровадження подібних електронних систем нормотворчості є можливим.

Т. С. Подорожна та О. С. Котуха пропонують у сфері нормотворчості використовувати штучний інтелект data mining (виявлення знань у базах даних) та нейронну мережу Expertisze. Доцільність використання data mining обґрунтовується необхідністю опрацювання великих обсягів інформації «в ручну» при проектуванні, внесенні змін чи доповнень до нормативно-правового акту. У свою чергу впровадження штучного інтелекту у сфері нормотворчості забезпечить якісне опрацювання надвеликих обсягів інформації; виявлення суперечностей та дублювань норм права, помилок, невідповідностей, некоректності посилань на інші нормативні акти; пошук нормативно-правових актів, які потребують змін внаслідок прийняття нового нормативно-правового акту; виконання багатовимірних завдань опрацювання різної інформації з різних сфер правового регулювання.

Нейронна мережа Expertisze забезпечує виявлення дефектів нормативно-правового акту (наприклад, корупцієгенні чинники). Окрім цього нейронна мережа може бути застосована для прогнозування ефективності нового чи зміненого нормативно-правового акту шляхом моделювання реальних ситуацій. Більше того Expertisze може навчатись та в подальшому враховувати можливі політичні, економічні, соціальні, культурні та інші чинники, що впливають на якість і зміст проекту нормативно-правового акту [7, с. 157].

Проте в процесі цифровізації процесу створення проєкту нормативно-правового акту можуть спостерігатись певні недоліки та прогалини – не всі організації або посадові особи мають кваліфікований електронний підпис (КЕП), необхідність відповідної кваліфікації для використання та навчання штучного інтелекту та нейронних мереж в галузі програмного забезпечення, відповідне технічне та фінансове забезпечення [7, с. 157].

Дотримання формальної визначеності є однією з основних перелумов якісної нормотворчої діяльності та ефективного функціонування правової системи загалом. Вищезазначені проблеми засвідчують низький рівень нормотворчої діяльності в Україні, що виявляється у фрагментарності та неузгодженості нормативно-правових актів, перевантаженості законодавчого процесу та недостатності рівня кваліфікації суб'єктів нормотворчості, наслідком чого є низький рівень визначеності, передбачуваності та стабільності права та правотворчої практики.

Підвищення рівня дотримання формальної визначеності потребує комплексного підходу, в тому числі і впровадження технологічного напрямку, націленого на використання сучасних автоматизованих системи нормотворчої, штучного інтелекту та нейронних мереж для мінімізації формальних та юридико-технічних помилок, спрощення нормопроектної роботи та підвищення рівня ефективності правозастосування.

Література:

1. UNDP. Концептуальна записка щодо удосконалення законодавчого процесу в Україні. 124 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/kontseptualna-zapyska-shchodo-udoskonallennya-zakonodavchoho-protsesu-v-ukrayini> (дата звернення: 25.03.2025).

2. Київське міжрегіональне управління Міністерства юстиції України. Типові помилки, які допускаються при поданні нормативно-правових актів на державну реєстрацію. 2025. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/tipovi-pomilki-yaki-dopuskayutsya-pri-podanni-normativno-pravovih-aktiv-na-derjavnu-reestratsiyu> (дата звернення: 25.03.2025).

3. Better Regulation 2015: More simplification. More transparency. More time for the essentials. The Federal Government. 2016.

4. EDILE, le nouvel éditeur légistique expérimenté au sein de trois ministères. URL: <https://www.dila.premier-ministre.gouv.fr/actualites/toutes-les-actualites/article/edile-le-nouvel-editeur-legistique-experimente-au-sein-de-trois-ministres> (дата звернення: 25.03.2025).

5. Légifrance. Présentation EDILE, 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fbsEmF5wx5c> (дата звернення: 25.03.2025).

6. Nitta Katsumi & Satoh Ken. AI Applications to the Law Domain in Japan. Asian Journal of Law and Society. 2020. P. 471–494.

7. Подорожна Т. С., Котуха О. С. Цифровізація нормотворчої діяльності: сучасний стан та перспективи розвитку. *Альманах права*. 2024. Вип. 15. С. 155–164.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-15>

ТВОРЕЦЬ ОБ'ЄКТІВ СУМІЖНИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ВВЕДЕННЯ

Печерова Н. Г.

кандидат юридичних наук

м. Київ, Україна

Назрілість розгляду питання про доцільність введення особи творця об'єктів суміжних в норми чинного законодавства України зумовлена дослідженням автором роботи форм розпоряджання майновими правами на об'єкти суміжних прав. Згідно представлених форм розпоряджання майновими правами на об'єкти суміжних прав як за Цивільним кодексом України (ч. 1 ст. 1107), так і Законом України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 1 ст. 48) особа творця є відсутньою. Чому важливо, на думку автора, ввести дану особу як до складу суб'єктів суміжних прав, так власне і запровадити відповідну дефініцію в Законі України «Про авторське право і суміжні права»? Це представляється доцільним найголовніше з огляду на гарантії, що надаються Конституцією України (ст. 41, 54), розумінням права інтелектуальної власності згідно положень Цивільного кодексу України (ст. 418), розумінням власне творчої діяльності, відмежуванням створення об'єкту права інтелектуальної власності, а в контексті роботи об'єкту суміжних прав від виконання роботи за трудовим договором (контрактом), розумінням власне природи майнового права, яке може бути реалізоване через невичерпний перелік способів з кожного виду з об'єктів суміжних прав згідно положень профільного Закону України «Про авторське право і суміжні права». Чому автор вирішив для себе за доцільне розглянути особу творця об'єктів суміжних прав? По-перше, особа автора є визначеною згідно чинного законодавства України, по-друге невизначеність особи творця має наслідком неможливість здійснювати фактичними творцями

розпоряджання належними їм майновими правами, а відповідно їх захищати.

Звичайно, що аналізуючи положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» можна було б сказати, що є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення і про якого творця можна говорити, якщо створюються нібито більш «технічні» об'єкти права інтелектуальної власності. Але хіба створення фонограми є суто технічним процесом? Хіба створення даного об'єкту суміжних прав не є творчим процесом, який вимагає від творця художнього смаку, відповідної освіти, досвіду роботи? Певно, що вимагає. Звичайно, що створення відповідних об'єктів суміжних прав здійснюється за допомогою технічної складової. І певно, що не всі особи, що працюють над створення відповідних об'єктів можуть визнаватися творцями, оскільки багато осіб (працівників) здійснюють технічну допомогу при створенні того чи іншого об'єкту суміжних прав, а як нам відомо здійснення технічної допомоги не може вважатися співавторством згідно змісту положень як Цивільного кодексу України (ст. 436), так і Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 13). Тому, дуже важливим в цьому аспекті є розроблення дефініції особи творця та відмежуванні даної особи від осіб (працівників), що надають технічну допомогу при створенні тих чи інших об'єктів суміжних прав. Зауважимо, що перш за все дана робота стосується питань, пов'язаних зі створенням фонограми, відеограми, програми організації мовлення і не стосується виконання, оскільки виконавець виділений як суб'єкт суміжних прав як згідно Цивільного кодексу України (ч. 1 ст. 450), так і Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 2 ст. 35). Розглянемо створення такого об'єкту суміжних прав як програма організації мовлення. Даний об'єкт, на практиці, створюється групою творців, моментом же виникнення суміжних прав на такий об'єкт є фактично момент передачі сигналу організацією мовлення згідно положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 2 ст. 35). То, виходить, на нашу думку, не зовсім справедлива ситуація стосовно групи творців, які створюють відповідний об'єкт. Чому ситуація вважається не зовсім справедливою? Вона вважається не зовсім справедливою, оскільки об'єкт є створеним очевидно до здійснення сигналу, навіть, якщо йде мова про пряму трансляцію, очевидно, що їй мала б передувати певна репетиція, генеральна репетиція, де програма організації мовлення представляється в тому вигляді, в якому вона буде передаватися шляхом прямого ефіру. Можна звичайно вести мову про те, що група творців програми організації мовлення працює над створення програми організації мовлення згідно трудового договору (контракту) і їхні

майнові права, за загальним правилом, згідно положенням Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 2 ст. 14) передаються повністю до роботодавця, згідно ж Цивільного кодексу України відповідні майнові права на фактично створений службовий об'єкт суміжних прав належать спільно (ч. 2 ст. 429). До речі, зауважимо, що програма організація мовлення не відноситься чомусь законодавцем до службових об'єктів суміжних прав згідно Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 6 ст. 36). Але при цьому хіба не можна говорити, що, наприклад, звукорежисер може працювати в теле-, радіокомпанії не тільки над програмою організації мовлення? Тобто, на нашу думку, має бути чітке відмежування, коли творець об'єкту суміжних прав здійснює свої обов'язки згідно трудового договору (контракту) і коли відповідна особа створює об'єкт права інтелектуальної власності. Саме створення творцем об'єкту права інтелектуальної власності має бути головним критерієм відмежування його від інших працівників, а також має бути в основі дефініції творця об'єктів суміжних прав.

Таким чином, розроблення особи творця суміжних прав дозволить узгодити існуючі на сьогоднішній день положення Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» з гарантіями, що надаються Конституцією України (41, 54), відкорегувати за рахунок цього існуючі норми Закону України «Про авторське право і суміжні права» із змістом статей 418, ч. 1 ст. 421 Цивільного кодексу України «1. Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. 2. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом. 3. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом» [1], «1. Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші учасники цивільних відносин, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору» [1], а також надати можливість фактичним творцям об'єктів суміжних прав виступати сторонами договорів у сфері розпоряджання майновими правами на об'єкти суміжних та захищати свої права, зокрема, у порядку цивільно-правового захисту оскільки на сьогодні, виходячи зі змісту п. 1 ч. 1

ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «1. За захистом авторського права або суміжних прав, а також права особливого роду (*sui generis*) у встановленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції мають право звертатися: 1) суб'єкти авторського права або суб'єкти суміжних прав для захисту свого авторського права або суміжних прав» [2] вони такої можливості не мають, оскільки суб'єктами не визнаються.

Література:

1. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-16>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПРИВАБЛИВІСТЮ

Полякова І. В.

*аспірант, викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила безпрецедентну трансформацію вітчизняного правового ландшафту. У сфері ринків капіталу одним із найбільш вразливих та водночас стратегічно важливих сегментів виявилися інститути спільного інвестування (ІСІ). За умов воєнного стану держава постала перед складним дилемою: забезпечення фінансової стабільності та національної безпеки шляхом жорсткого адміністрування активів, чи збереження базових інвестиційних свобод і прав власності учасників фондів.

На початку повномасштабного вторгнення першочергова реакція регулятора (НКЦПФР) полягала у впровадженні режиму «ручного управління» та тимчасового обмеження ліквідності активів ІСІ.

Основою трансформації регулювання діяльності ІСІ у воєнний період стало розширення дискреційних повноважень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Ключовим інструментом стало Рішення НКЦПФР від 08.03.2022 № 144 [1], яке фактично запровадило особливий правовий режим функціонування ринків капіталу. Специфіка полягає в тому, що підзаконні акти Регулятора отримали силу, що тимчасово скасовує або обмежує дію окремих положень Закону України «Про інститути спільного інвестування». Найбільш дискусійним аспектом стало обмеження операцій з активами ІСІ, зокрема заборона або суттєве ускладнення процедури викупу цінних паперів у їхніх власників (учасників фондів). Хоча такі заходи були виправдані метою запобігання панічному виведенню капіталу та колапсу фінансової системи в перші місяці війни, тривале збереження подібних обмежень входить у суперечність із конституційним принципом непорушності права власності.

Однак у серпні 2022 НКЦПФР було прийнято Рішення № 1053 «Про впорядкування провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках у період дії воєнного стану» [2].

Прийняття даного рішення позначило перехід від стратегії екстремного обмеження ринків капіталу до моделі їхнього адаптивного функціонування. Ключовим правовим наслідком цього акту стало скасування норм Рішення № 144, що дозволило відновити обіг цінних паперів ІСІ та проведення операцій з їхніми активами. Така нормативна трансформація стала свідченням здатності правової системи оперативно коригувати рівень державного втручання, повертаючи суб'єктам інвестування право на розпорядження власністю, як тільки це дозволили безпекові умови.

Перша заступниця голови Національного банку України Катерина Рожкова повідомила, що Україна має вже зараз готувати інфраструктуру ринку капіталу до залучення приватних і міжнародних інвестицій для повоєнного відновлення [3]. І дійсно, статистичні дані Дайджесту НКЦПФР за лютий 2026 року підтверджують ефективність впроваджених правових трансформацій. Зокрема, загальний обсяг торгів на фондових біржах досяг 122,8 млрд грн, що на 50% більше показника аналогічного періоду минулого року. Особливої уваги заслуговує зростання сегменту корпоративних облігацій на 28,7% та активізація спотового ринку (до 82,4 млрд грн), що свідчить про поступове відновлення інтересу до приватних інвестиційних інструментів. Така динаміка була б неможливою без правової визначеності, забезпеченої скасуванням жорстких обмежень та впровадженням цифрових механізмів корпоративного управління [4]. Окрім того, НКЦПФР, будучи членом IOSCO з 1996 року, прагне активно

співпрацювати з міжнародними партнерами та впроваджувати базові принципи та рекомендації IOSCO та Міжнародного валютного фонду в законодавство України, сприяючи тим самим захисту прав інвесторів [5]. Таким чином, повномасштабне вторгнення стало каталізатором для впровадження інноваційних юридичних механізмів. Подальша трансформація регулювання ІСІ має відбуватися через гармонізацію із директивами ЄС (UCITS та AIFMD). Створення прозорих правил гри, навіть в умовах воєнних ризиків, є єдиним шляхом до збереження інвестиційної привабливості України.

Література:

1. Про упорядкування проведення операцій на ринках капіталу на період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.03.2022 № 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144863-22#top> (дата звернення: 02.04.2026).
2. Про впорядкування провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках у період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 04.08.2022 № 1053. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1053863-22#top> (дата звернення: 02.04.2026).
3. В НБУ вважають, що Україна має готувати ринок капіталу до інвестицій на повоєнне відновлення. URL: <https://finclub.net/news/v-nbu-vvazhaiut-shcho-ukraina-maie-hotuvaty-gynok-kapitalu-do-investytsii-na-povoiennne-vidnovlennia.html> (дата звернення: 02.04.2026).
4. Дайджест НКЦПФР: Показники динаміки торгівлі на ринку капіталу та організованому товарному ринку за лютий 2026 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/03/%D0%94%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf> (дата звернення: 02.04.2026).
5. Український список сумнівних інвестиційних проєктів включено до міжнародного реєстру IOSCO. Офіційний вебсайт НКЦПФР. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/ukrainskyi-spysok-sumnivnykh-investytsiinykh-proektiv-vkliucheno-do-mizhnarodnoho-reiestru-iosco/> (дата звернення: 02.04.2026).

НАПРЯМ 5. ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ КРИЗ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-17>

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗ

Дубіна Є. Е.

*здобувачка загальної середньої освіти,
Запорізький академічний ліцей № 31 Запорізької міської ради
м. Запоріжжя, Україна*

Сучасний етап розвитку України характеризується глибокими трансформаційними процесами, зумовленими воєнним станом, проведенням структурних реформ та інтеграцією до європейського правового простору. У цих умовах особливого значення набуває інституційна стійкість правової системи, яка виступає ключовою передумовою забезпечення правової визначеності, стабільності регулювання та ефективного функціонування держави. Зазначені процеси не лише змінюють зміст правового регулювання, але й трансформують самі механізми функціонування державних інституцій, що обумовлює необхідність переосмислення підходів до забезпечення стійкості правової системи.

Інституційна стійкість правової системи доцільно розглядати як здатність її основних елементів – судової влади, органів публічної адміністрації, нормотворчих органів – зберігати функціональність, узгодженість та ефективність навіть в умовах кризових явищ. Вона передбачає не лише формальну стабільність правових норм, але й адаптивність механізмів їх реалізації, гнучкість інституційних структур та здатність до швидкого реагування на зовнішні виклики [1, с. 45]. У цьому контексті важливим є також поняття правової резильєнтності, що означає здатність правової системи не лише протистояти кризам, але й відновлюватися після них із збереженням основних принципів правовладдя.

Одним із визначальних чинників інституційної стійкості є судова практика. В умовах правової невизначеності, спричиненої воєнним станом, саме суди забезпечують однакове застосування норм права та формують стандарти їх тлумачення. Судова практика виконує

стабілізує функцію, оскільки дозволяє усунути прогалини законодавства та подолати колізії правових норм. Значну роль у цьому процесі відіграє Верховний Суд, який забезпечує єдність судової практики та формує правові позиції, що мають орієнтуюче значення для нижчих судів.

Особливу роль у забезпеченні стабільності правової системи відіграє практика Європейського суду з прав людини. Відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», вона є джерелом права в Україні [2]. Це означає, що національні суди зобов'язані враховувати підходи ЄСПЛ при розгляді справ, що сприяє уніфікації правозастосування та підвищенню якості судових рішень. Практика ЄСПЛ також виступає важливим орієнтиром у питаннях дотримання прав людини в умовах надзвичайних правових режимів.

Важливим аспектом інституційної стійкості є адаптивність публічного адміністрування. У кризових умовах державні інституції змушені діяти оперативно, що часто призводить до спрощення адміністративних процедур, цифровізації управлінських процесів та делегування повноважень. Водночас надмірна спрощеність процедур може призводити до зниження рівня правової визначеності та створення ризиків зловживань. Як зазначає В. Б. Авер'янов, ефективність публічного управління залежить від оптимального поєднання оперативності управлінських рішень із дотриманням принципів законності та правової визначеності [3, с. 112].

Питання трансформації публічної служби є ключовим: вона має бути професійною, політично нейтральною та підзвітною. Реформи в Україні спрямовані на підвищення ефективності, впровадження сучасних практик і забезпечення інституційної стійкості навіть у кризових умовах.

В умовах воєнного стану права людини можуть обмежуватися лише на засадах необхідності, пропорційності та законності. Стійкість правової системи визначається здатністю зберігати баланс між інтересами держави та правами громадян.

Особливого значення набуває діяльність органів конституційної юрисдикції. Конституційний Суд України відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства Конституції та контролі за відповідністю законів Основному Закону. Його рішення мають фундаментальне значення для стабільності правової системи, оскільки дозволяють усунути неконституційні норми та забезпечити узгодженість правового регулювання.

Кризові явища також суттєво впливають на нормотворчість. В умовах воєнного стану законодавець змушений оперативно реагувати

на нові виклики, що призводить до значного збільшення кількості нормативно-правових актів. Це створює ризик їхньої фрагментарності, суперечливості та недостатньої якості. Як зазначає О. Ф. Скакун, ефективність правового регулювання значною мірою залежить від системності та узгодженості законодавства [5, с. 78].

Для забезпечення правової визначеності необхідно дотримуватися принципів юридичної техніки, проводити правову експертизу законопроектів і забезпечувати прозорість нормотворчого процесу. Важливу роль також відіграють громадські обговорення та залучення експертів до розробки нормативно-правових актів.

Цифрова трансформація правової системи підвищує ефективність управління та доступність правосуддя через е-урядування, е-судочинство і реєстри. Водночас вона породжує виклики у сфері кібербезпеки та захисту персональних даних.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні засади функціонування національної системи кібербезпеки [6]. Забезпечення кіберстійкості державних інституцій є необхідною умовою стабільного функціонування правової системи, особливо в умовах гібридної війни та зростання кількості кіберзагроз.

Європейська інтеграція виступає важливим фактором зміцнення інституційної стійкості правової системи України. Імплементация норм права Європейського Союзу сприяє вдосконаленню законодавства, підвищенню ефективності державних інституцій та зміцненню гарантій прав людини. Водночас цей процес потребує зваженого підходу, оскільки механічне запозичення європейських норм без урахування національних особливостей може призвести до зниження ефективності правового регулювання. Важливим аспектом є також збереження національної правової ідентичності. Українська правова система має власні історичні та культурні особливості, які повинні враховуватися в процесі євроінтеграції. Поєднання європейських стандартів із національними традиціями дозволяє забезпечити більш ефективне функціонування правової системи. Інституційна стійкість правової системи передбачає ефективні механізми антикризового управління, зокрема координацію органів влади, належне ресурсне забезпечення та стратегії реагування. Важливу роль також відіграє підвищення правової культури населення, що зміцнює довіру до держави.

Узагальнюючи, слід зазначити, що інституційна стійкість правової системи України в умовах криз є складним багатовимірним явищем, яке охоплює взаємодію судової практики, нормотворчості, публічного адміністрування, захисту прав людини та цифрової безпеки. Її забезпечення потребує системного підходу, спрямованого на поєднання

стабільності та адаптивності правового регулювання. Зміцнення інституційної стійкості правової системи є необхідною умовою успішного розвитку України як правової держави, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики та забезпечувати високий рівень захисту прав і свобод людини.

Література:

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Львів : Край, 2012. 320 с.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV.
3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: академічний курс. Київ : Юридична думка, 2014. 592 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
5. Скаун О. Ф. Теорія права і держави. Харків : Консум, 2011. 656 с.
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-18>

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ПОВЕДІНКОВИЙ ВИМІР ТА ДОВІРА ЯК ЧИННИК НОРМАТИВНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Полонка І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін,
Буковинський університет
м. Чернівці, Україна*

У періоди масштабних суспільних змін правова система неминуче функціонує в умовах активного оновлення законодавства. Інтенсивне нормотворення, розширення дискреційних повноважень органів публічної влади та відступи від усталених процедур ускладнюють забезпечення правової визначеності. За таких обставин стабільність регулювання означає не застиглість норм, а здатність зберігати послідовність і прогнозованість їх застосування.

Виникає питання: якщо нормативна база перебуває у стані безперервної адаптації, що забезпечує цілісність правового порядку? Відповідь не зводиться лише до характеристик тексту норм. У кризових режимах вирішального значення набуває спосіб функціонування інституцій та характер їх правової поведінки. Послідовність судової практики, самостримування публічної влади, дотримання принципу пропорційності й відмова від довільного розширення повноважень формують практичний вимір конституційного порядку.

Інституційну стійкість доцільно розглядати як результат повторюваних моделей правомірної поведінки, що формують і підтримують довіру до правопорядку. Довіра в цьому контексті виступає інституційною, а не суто психологічною категорією. Вона зменшує потребу в надмірному примусі, сприяє добровільній реалізації норм і стабілізує очікування учасників правових відносин.

Конституційний порядок існує не лише як нормативна конструкція, а як сукупність практик його відтворення через інституційну діяльність. За умов інтенсивних змін саме сталість поведінкових орієнтирів здатна виконувати стабілізаційну функцію, підтримуючи узгодженість правового середовища.

Поведінковий підхід дозволяє переосмислити співвідношення між нормою та її реалізацією. Традиційно стабільність пов'язується з узгодженістю законодавства та ефективністю механізмів конституційного контролю. Водночас кризові обставини демонструють, що навіть формально впорядкована нормативна система може втрачати передбачуваність у разі непослідовного правозастосування або довільного тлумачення повноважень.

Стійкість правової системи залежить не лише від нормативної структури, а й від повторюваності поведінкових моделей суб'єктів публічної влади. Коли правові позиції судів залишаються послідовними, адміністративні рішення ґрунтуються на сталих критеріях, а дискреція реалізується в межах зрозумілих стандартів, формується простір стабільних правових очікувань. Вирішальним чинником цілісності правопорядку є не обсяг нормативного масиву, а сталість стандартів правозастосування.

Довіра виступає інтегруючим елементом цієї системи. Вона виникає як раціональне очікування того, що інституції діятимуть послідовно, пропорційно та в межах компетенції. За таких умов норма набуває реальної регулятивної ефективності, а добровільне дотримання правових приписів стає типовою моделлю поведінки. Зниження довіри, навпаки, посилює конфліктність і потребу в додаткових примусових механізмах.

Практичний вимір інституційної стійкості найбільш виразно проявляється у сфері судочинства. Суд формує стандарти тлумачення норм, окреслює межі дискреції публічної влади та конкретизує зміст принципу правової визначеності. У період нормативної інтенсивності судова практика виконує стабілізуючу роль, забезпечуючи єдність підходів і прогнозованість правових наслідків.

У практиці Європейського суду з прав людини принцип правової визначеності пов'язується з обов'язком держави гарантувати реальне виконання остаточних судових рішень. У справі *Hornsby v. Greece* [1] Суд наголосив, що право на суд було б ілюзорним без забезпечення виконання рішення. У рішенні *Burdov v. Russia* [2] зазначено, що систематичне невиконання судових актів підриває довіру до правосуддя та суперечить принципу верховенства права. Для України ця проблема була визнана системною у справі *Ivanov v. Ukraine* [3], у якій Суд застосував пілотну процедуру щодо усунення структурного характеру невиконання судових рішень. У рішенні Великої палати у справі *Burmych and Others v. Ukraine* [4] численні аналогічні заяви були передані на стадію виконання зазначеного пілотного рішення під наглядом Комітету міністрів Ради Європи. Йдеться вже не про окремі порушення, а про показник інституційної спроможності держави забезпечувати ефективність правового захисту.

На національному рівні Верховний Суд послідовно підкреслює обов'язковість судових рішень як складову принципу верховенства права. Зміна раніше сформованої правової позиції допускається лише за умов належного й переконливого мотивування та здійснюється у порядку, визначеному процесуальним законом. Такий підхід забезпечує передбачуваність правозастосування і рівність учасників процесу, водночас дозволяючи еволюцію судової практики відповідно до змін у правовому середовищі.

Судові стандарти безпосередньо впливають на поведінкові моделі інституцій. Сталість правових позицій формує визначений орієнтир правозастосування, у межах якого діяльність органів влади набуває ознак передбачуваності. Узгодженість між конституційними цінностями та практикою їх реалізації підтримує внутрішню цілісність правової системи навіть за умов активних законодавчих трансформацій.

Проведені дослідження дозволяють дійти висновку, що інституційна стійкість правової системи у періоди інтенсивних суспільних трансформацій визначається не лише характеристиками нормативного масиву, а передусім сталістю інституційної поведінки суб'єктів публічної влади.

На відміну від традиційного нормативного підходу, який пов'язує стабільність правопорядку переважно з узгодженістю законодавства, поведінковий підхід дозволяє розглядати її як результат послідовного відтворення стандартів правозастосування, що формують передбачуваність юридичних наслідків і підтримують сталі правові очікування.

У цьому контексті довіра виступає системоутворюючим елементом правового порядку, оскільки забезпечує добровільне дотримання правових приписів і зменшує залежність функціонування правової системи від примусових механізмів. Таким чином, інституційна стійкість правового порядку формується у взаємодії нормативних приписів та практики їх реалізації, а її ключовою передумовою є сталість інституційних стандартів реалізації права, підтримана судовою практикою та інституційною відповідальністю публічної влади.

Література:

1. Case of Hornsby v. Greece, no. 18357/91, judgment of 19 March 1997. European Court of Human Rights. HUDOC database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 04.03.2026).
2. Case of Burdov v. Russia, no. 59498/00, judgment of 7 May 2002. European Court of Human Rights. HUDOC database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 04.03.2026).
3. Case of Ivanov v. Ukraine, no. 40450/04, judgment of 15 October 2009. European Court of Human Rights. HUDOC database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 04.03.2026).
4. Case of Burmych and Others v. Ukraine [GC], nos. 46852/13 et al., judgment of 12 October 2017. European Court of Human Rights. HUDOC database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 04.03.2026).

НАПРЯМ 6. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-19>

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ШЛЯХ УКРАЇНИ ЩОДО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОРНОГРАФІЇ

Федотова Г. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри психології та суспільно-гуманітарних наук,
Міжнародний європейський університет
м. Київ, Україна*

У багатьох державах світу, особливо в тих, де правова система базується на релігійних нормах або консервативних соціальних цінностях заборонено порнографію. Україна одна з таких країн, яка передбачає кримінальну відповідальність за порнографію.

У 2025–2026 роках низка країн Європи фактично обмежила вільний доступ до порнографії, впровадивши обов'язкову перевірку віку користувачів:

Велика Британія: Відповідно до Закону про онлайн-безпеку (Online Safety Act), з лютого 2026 року великі платформи почали блокувати доступ для користувачів, які не пройшли верифікацію.

Франція: Регулятор Arcom отримав повноваження блокувати сайти, що не забезпечують надійну перевірку віку.

Італія: З лютого 2026 року введено обов'язкове блокування доступу до adult-контенту для неповнолітніх через системи ідентифікації.

Німеччина: Діють одні з найсуворіших у ЄС правил щодо перевірки віку (Age Verification Systems) для онлайн-контенту.

Обговорення декриміналізації порнографії в Україні (законопроект №9623) [1] триває вже певний час. Основна мета ініціаторів – не «дозволити все», а привести застаріле законодавство у відповідність до сучасних реалій. Де-факто метою цієї зміни є декриміналізація «дорослої» порнографії.

Ось головні причини, чому Україна прагне цих змін:

1. Боротьба з корупцією в поліції.

Стаття 301 КК України часто використовується правоохоронцями для шантажу або вимагання хабарів у звичайних громадян. Замість

того, щоб ловити реальних злочинців, ресурси витрачаються на "контрольні закупівлі" або перевірку телефонів людей на наявність інтимних фото.

2. Економічний чинник (Податки).

Україна є одним із лідерів на світових платформах на кшталт OnlyFans.

Зараз: Моделі заробляють гроші, але юридично вони є «злочинцями».

Мета: Легалізувати цей дохід, щоб держава могла отримувати податки. Лише сервіс OnlyFans уже сплатив до бюджету України мільйони доларів "податку на Google", хоча самі автори контенту залишаються в «тіні».

3. Розмежування «дорослого контенту» та реальних злочинів.

Чинний закон не чітко розрізняє добровільне створення контенту дорослими людьми та жажливі злочини. Декриміналізація дозволить:

Зняти відповідальність за порно за згодою (між дорослими).

Залишити суворе покарання за дитячу порнографію, поширення контенту без згоди (revenge porn) та торгівлю людьми.

4. Застарілість норм

Українське законодавство у цій сфері багато в чому копіює радянські підходи. У цифрову епоху, коли кожен смартфон є засобом створення контенту, чинна стаття 301 КК України робить потенційними «злочинцями» мільйони людей, які просто обмінюються приватними фото.

5. Євроінтеграція та свобода слова

У більшості країн ЄС виробництво порнографії дорослими для дорослих є легальним бізнесом. Реформування цієї сфери наближає українське право до європейських стандартів свободи особистості та права розпоряджатися власним тілом.

Питання декриміналізації порнографії в Україні викликає гострі дискусії, і значна частина суспільства виступає категорично проти.

Основними аргументами опозиційної сторони та причинами, чому декриміналізація принесе негативні наслідки:

1. Морально-етичні та релігійні переконання (найпотужніший блок аргументів).

Всеукраїнська Рада Церков та релігійні організації виступають із різкою критикою. Вони вважають, що легалізація порнографії руйнує інститут сім'ї, нівелює поняття гідності та веде до моральної деградації суспільства.

Опозиція наголошує, що Україна має зберігати свої традиційні цінності, а не копіювати найбільш ліберальні західні підходи. В умовах війни

та демографічної кризи в Україні, головним пріоритетом має бути зміцнення інституту сім'ї та підтримка репродуктивного здоров'я [2].

Опоненти стверджують, що вільний доступ до порнографії: сприяє соціальній ізоляції та руйнує традиційні сімейні зв'язки; викривляє уявлення молоді про здорові стосунки, що веде до зниження народжуваності в довгостроковій перспективі.

2. Ризик зростання сексуального насильства

Критики законопроекту побоюються, що декриміналізація спростить роботу для організаторів мереж сексуальної експлуатації:

Торгівля людьми: Існує побоювання, що під виглядом «добро-вільних моделей» у цей бізнес будуть залучати вразливі верстви населення через шантаж або обман.

Об'єктивація: Опоненти стверджують, що порнографія привчає бачити в людині лише об'єкт для задоволення, що може призвести до зростання агресії та насильства в реальному житті. Декриміналізація статті 301 КК України – це не про свободу, а про легалізацію сутенерства.

Замість захисту жінок, це створить правове поле для організованих злочинних груп, які зможуть безкарно залучати вразливих осіб до секс-індустрії.

3. Психологічний вплив та залежність

Опозиційні громадські діячі та деякі психологи акцентують на шкоді для здоров'я:

Доступність порнографії викликає швидке звикання (дофамінову залежність).

Це негативно впливає на репродуктивне здоров'я молоді та їхню здатність будувати здорові стосунки в майбутньому.

3. Неминуча шкода для дітей

Глобальний досвід показує, що жодна система верифікації віку не працює на 100%. Декриміналізація призведе до:

Нормалізації порнографії в інформаційному просторі.

Збільшення випадків дитячої залежності від контенту та ранньої сексуалізації, що травмує психіку неповнолітніх. Це все говорить про складність контролю. Багато хто не вірить, що держава зможе ефективно контролювати цю сферу після декриміналізації. Є побоювання, що порнографічний контент стане ще більш доступним для дітей в інтернеті.

Критики вважають, що легалізація «дорослого» порно розмие межі, і правоохоронцям стане складніше боротися з дитячою порнографією.

5. Репутаційні ризики для країни

Деякі політики вважають, що створення іміджу України як «хабу для adult-контенту» (через популярність OnlyFans) шкодить

міжнародному авторитету держави, особливо під час війни, коли країна прагне демонструвати стійкість та високі моральні стандарти. Україна, яка бореться за своє виживання та європейські цінності, не повинна асоціюватися у світі як постачальник порноконтенту. Створення іміджу «доступної втіхи» шкодить міжнародному авторитету та нівелює героїзм, який країна демонструє на фронті.

Таблиця 1

Порівняння позицій аргументів за та проти декриміналізації статті 301 КК України

Аргумент	Прихильники (За)	Опозиція (Проти)
Економіка	Податки в бюджет	"Брудні" гроші на експлуатації
Поліція	Боротьба з корупцією	Втрата інструменту контролю
Свобода	Право розпоряджатися тілом	Руйнування моралі та родини
Безпека	Захист моделей від криміналу	Ризик легалізації сутенерства

Глобальний висновок проти декриміналізації порнографії ґрунтується на переконанні, що цей крок принесе більше соціокультурних та безпекових ризиків, ніж економічних вигод.

Наповнення бюджету це важливі аргументи, натомість мораль і гідність це вагоміші важелі для свідомого та цивілізованого суспільства. Аргумент про «податки» вважається цинічним: держава не повинна наповнювати бюджет за рахунок діяльності, яка принижує людську гідність. Держава має інвестувати в освіту, культуру та безпеку, а не легалізувати індустрію, яка базується на об'єктивації людини та експлуатації її тіла.

Декриміналізація порнографії сприймається як крок до моральної капітуляції суспільства.

Література:

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо забезпечення свободи від втручання в приватне життя людини № 9623 від 18.08.2023 / <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42525> 30.03.2026
2. Савенко М. Нацполіція проти декриміналізації порно / <https://ukranews.com/ua/news/1058993-natspolitsiya-proty-dekryminalizatsiyi-porno>

НАПРЯМ 7. ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРСТІЙКІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-20>

CYBER RESILIENCE IN UKRAINE: A CRISIS-DRIVEN MODEL OF INSTITUTIONAL ADAPTATION AND NORMATIVE STABILITY IN CYBERSPACE

Solomiia Beska

*MA in International Relations, Central European University, Vienna,
Austria, PhD Researcher in Law, West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine Research Affiliate, Democracy Institute,
Central European University, Budapest, Hungary,
Administrative Trainee, Federal Ministry for Innovation,
Mobility and Infrastructure, Vienna, Austria*

The transformation of Ukraine's cybersecurity governance since 2014 provides a unique empirical case for examining how normative stability in legal and institutional frameworks may emerge under conditions of persistent crisis. Contrary to traditional institutional theories that assume stability as a prerequisite for effective governance, the Ukrainian case demonstrates that institutional resilience can be constructed through processes of crisis-driven adaptation and legal transformation.

Since the beginning of Russian hybrid aggression in 2014, Ukraine has experienced a sequence of large-scale cyber operations targeting critical infrastructure and state institutions. Among the most significant incidents were the BlackEnergy cyberattack on Ukraine's electricity grid in 2015, the global NotPetya malware campaign in 2017, and the cyberattack on the Kyivstar telecommunications network in 2023. These incidents revealed significant vulnerabilities within Ukraine's cybersecurity architecture and forced policymakers to reconsider the institutional and legal foundations of cyber governance [1, 2].

Traditional rationalist approaches to cybersecurity governance assume that states develop cyber resilience through anticipatory planning, strategic doctrines, and institutional foresight [3, 4]. Within this framework, resilience is treated as the product of deliberate policy design implemented before major cyber incidents occur. However, Ukraine's experience challenges this assumption. At the beginning of the conflict, Ukraine possessed fragmented

cybersecurity institutions and limited legal coordination mechanisms, which made the country particularly vulnerable to cyber operations.

Instead of emerging from long-term strategic planning, Ukraine's cyber resilience developed through a process of reactive institutional learning. This dynamic can be explained through Peter Hall's theory of third-order policy change, which suggests that major crises may trigger fundamental transformations in policy paradigms and institutional structures [5]. In such situations, policymakers do not merely adjust policy instruments but reconsider the underlying assumptions and goals of governance.

In the Ukrainian case, major cyber incidents functioned as critical junctures that transformed the perception of cybersecurity from a technical IT issue into a core national security concern. The NotPetya cyberattack in particular demonstrated the strategic nature of cyber operations and forced Ukrainian institutions to reconsider the legal and institutional architecture of cybersecurity governance.

The development of cyber resilience in Ukraine can also be explained through Mark Beissinger's theory of institutional learning through emulation. According to this framework, political actors under conditions of uncertainty often adopt institutional models from states perceived as successful examples [6]. Estonia's cybersecurity governance model has frequently been cited as a benchmark for cyber preparedness following the Russian cyberattacks of 2007 [7].

However, Ukraine did not simply replicate the Estonian model. Instead, Ukrainian institutions selectively adapted elements of Estonia's cyber governance architecture within the constraints of wartime governance. This process reflects what scholars describe as bounded learning, where external institutional models are adopted selectively and adapted to domestic political and institutional conditions [8].

These developments resulted in significant legal and institutional reforms in Ukraine's cybersecurity system. The adoption of the Law of Ukraine on Cybersecurity in 2017 established a clearer institutional framework for cyber defense and strengthened coordination among government agencies responsible for cybersecurity governance. Institutions such as the State Service of Special Communications and Information Protection and CERT-UA assumed expanded roles in monitoring cyber threats and coordinating national responses to cyber incidents [9].

From a broader perspective, Ukraine's experience suggests that normative stability in cyberspace does not necessarily arise from institutional continuity alone. Instead, stability may emerge through adaptive governance processes that allow legal frameworks and institutions to respond flexibly to evolving threats. Cyber resilience therefore represents not merely a technical capability but a broader governance strategy that

integrates legal adaptation, institutional coordination, and societal mobilization [10].

Ukraine's trajectory provides an important lesson for international security governance. Resilience should not be understood as a final state achieved through perfect institutional design. Rather, resilience is an ongoing process of adaptation that enables institutions to maintain stability under conditions of uncertainty and continuous disruption.

References

1. CERT-UA. 2023. *Annual Report on Cyber Incidents in Ukraine*. Kyiv.
2. CERT-UA. 2024. *Cyber Threat Landscape in Ukraine 2024*. Kyiv.
3. Libicki, Martin. 2009. *Cyberdeterrence and Cyberwar*. Santa Monica : RAND Corporation.
4. Gartzke, Erik. 2013. "The Myth of Cyberwar." *International Security* 38 (2): 41–73.
5. Hall, Peter A. 1993. "Policy Paradigms, Social Learning, and the State." *Comparative Politics* 25 (3): 275–296
6. Beissinger, Mark R. 2002. *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Herzog, Stephen. 2017. "Revisiting the Estonian Cyberattacks." *Journal of Strategic Studies*.
8. Meseguer, Covadonga. 2005. "Policy Learning, Policy Diffusion, and the Making of a New Order." *Annals of the American Academy of Political and Social Science*.
9. SSSCIP. 2023. *Year in Review: Ukraine's Cyber Defense*. Kyiv.
10. Barnea, Hadar, Amit Weiss, and Eyal Shemer. 2020. "Resilience in the Age of Cyber Threats: Multidimensional State Capacities." *Journal of Cybersecurity Studies* 5 (2): 67–89.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НОТАРІАТУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ДОВІРИ ДО ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Вдовічена Л. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права,*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Цифрова трансформація держави закономірно охоплює й ті правові інститути, функціонування яких безпосередньо пов'язане із забезпеченням юридичної достовірності, стабільності цивільного обороту та захисту прав осіб. До таких інститутів належить нотаріат. У сучасних умовах цифровізація нотаріальної діяльності набуває значення не лише як засіб технологічного оновлення, а передусім як один із чинників забезпечення правової визначеності, прозорості процедур та підвищення довіри громадян до публічної адміністрації.

Нотаріальна діяльність традиційно виконує превентивну та засвідчувальну функції, спрямовані на юридичне закріплення прав, фактів та волевиявлення суб'єктів правовідносин. Саме тому впровадження цифрових рішень у цю сферу повинно оцінюватися не тільки з позиції технічної зручності, але і через їхній вплив на надійність юридичного результату, передбачуваність процедур та рівень захищеності інформації. У цьому аспекті «е-нотаріат» варто розглядати як інструмент інституційної модернізації, що поєднує класичне функціональне призначення нотаріату із сучасними цифровими механізмами підтвердження, перевірки та збереження юридично значущої інформації [1, с. 11–16; 2, с. 42–46].

Практичне впровадження цифровізації нотаріату в Україні вже відбувається через функціонування державних електронних реєстрів, використання кваліфікованого електронного підпису, електронного документообігу, цифрової перевірки документів, а також поступове формування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату [3]. Такі зміни дають змогу пришвидшити доступ до необхідних відомостей, зменшити паперове навантаження, оптимізувати процедури перевірки та підвищити оперативність вчинення нотаріальних дій. Однак найбільша цінність цифровізації полягає не в її технічному ефекті, а в здатності посилювати правову визначеність.

Правова визначеність у сфері нотаріальної діяльності передбачає чіткість процедур, передбачуваність рішень, достовірність перевірених даних та довіру до результату вчиненої нотаріальної дії. Електронні інструменти сприяють досягненню цих цілей, оскільки забезпечують швидкий доступ до актуальної інформації, знижують ризик використання застарілих або неповних відомостей, а також створюють додаткові можливості для верифікації документів і суб'єктів звернення. Завдяки цьому підвищується стабільність нотаріальної практики, а також зменшується простір для помилок і зловживань [4]. Важливим наслідком цифровізації є також підвищення прозорості нотаріальних процедур. Електронна фіксація дій, цифрові реєстри, електронні архіви та технічні засоби підтвердження справжності документа створюють додаткові процесуальні гарантії. Вони спрощують перевірку достовірності нотаріального акта, полегшують доступ до верифікованої інформації та формують більш зрозумілий для особи механізм отримання нотаріальної послуги. За таких умов посилюється не лише ефективність діяльності нотаріуса, а й довіра до інституції, яка виконує публічно значущі функції [5].

Зв'язок цифровізації нотаріату з довірою до публічної адміністрації є цілком закономірним. Хоча нотаріус здійснює професійну діяльність у спеціальному правовому статусі, нотаріат залишається елементом механізму реалізації публічної функції держави щодо гарантування юридичної безпеки цивільного обороту. Саме тому якість, доступність, зрозумілість та безпечність нотаріальних послуг безпосередньо впливають на оцінку громадянами ефективності державних інституцій. Якщо цифрові сервіси функціонують стабільно, логічно та безпечно, це посилює сприйняття держави як організованого і відповідального суб'єкта публічного управління.

Водночас цифровізація несе і суттєві ризики. У сфері нотаріату вони мають особливу вагу, оскільки йдеться про діяльність, пов'язану з високим рівнем юридичної відповідальності та конфіденційності. Насамперед це кіберзагрози, несанкціонований доступ до реєстрів, компрометацію електронних ключів, фішингові атаки, витік персональних даних і технічні збої інформаційних систем. У разі нена належного захисту такі чинники можуть підірвати довіру до електронних нотаріальних сервісів, поставити під сумнів достовірність результатів нотаріальної діяльності та загалом негативно вплинути на відчуття правової стабільності [6, с. 224–229].

Саме тому цифровізація нотаріату має супроводжуватися належним нормативним, організаційним і безпековим забезпеченням. У наукових дослідженнях слушно наголошується, що розвиток цифрових публічних інституцій повинен поєднуватися з формуванням кіберстійкого

середовища, оскільки безпековий компонент є невід'ємною передумовою правової надійності цифрових сервісів [7, р. 139–143]. Такий підхід повною мірою стосується і нотаріальної діяльності, для якої недостатньо просто перевести окремі процедури в електронну форму. Необхідно забезпечити системну узгодженість між правовим регулюванням, цифровою інфраструктурою та механізмами захисту інформації.

У цьому контексті заслуговує на увагу й концептуальний підхід, згідно з яким е-нотаріат не слід зводити до простого оцифрування окремих дій нотаріуса. Його зміст полягає у поєднанні правової природи нотаріальної діяльності з цифровими технологіями, здатними підвищувати ефективність, доступність та безпечність нотаріальних процедур [8]. Такий підхід дозволяє розглядати цифровізацію нотаріату не як допоміжний технічний процес, а як частину ширшої трансформації публічно-правових механізмів.

Певна нормативна основа для такого розвитку в Україні вже існує. Вона включає законодавство про електронні документи та електронний документообіг, електронні довірчі послуги, захист персональних даних, а також акти, що визначають засади функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату [3; 9; 10; 11]. Проте наявних положень поки недостатньо для формування завершеної і безсумнівної моделі е-нотаріату. Потребують подальшої деталізації питання дистанційної ідентифікації особи, чіткого визначення переліку нотаріальних дій, які можуть учинятися в електронному форматі, функціонування електронного архіву, резервування даних, міжреєстрової сумісності та алгоритмів реагування на кіберінциденти.

Для посилення ролі цифровізації нотаріату як засобу зміцнення правової визначеності та довіри до публічної адміністрації доцільно зосередити увагу на кількох напрямках. По-перше, необхідним є системне вдосконалення законодавства у сфері е-нотаріату та усунення прогалин у правовому регулюванні цифрових процедур. По-друге, важливо забезпечити технічну сумісність та стабільну взаємодію між нотаріальними й державними інформаційними системами. По-третє, пріоритетом має бути впровадження високих стандартів кібербезпеки. По-четверте, потребує розвитку цифрова компетентність нотаріусів та загальний рівень правової поінформованості громадян щодо електронних нотаріальних сервісів. По-п'яте, доцільним є використання перевірених міжнародних практик цифровізації з урахуванням українських інституційних реалій.

Отже, цифровізація нотаріату є важливим чинником модернізації правової системи України. Її значення полягає у здатності посилювати правову визначеність, підвищувати прозорість та надійність

нотаріальних процедур, а також зміцнювати довіру до публічної адміністрації. Водночас реалізація цього потенціалу можлива лише за умови поєднання технологічного розвитку з якісним нормативним регулюванням, інституційною узгодженістю та належним рівнем кіберзахисту.

Література:

1. Бисага Ю. Ю. Цифрові технології в нотаріаті: сутність та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 11–16. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.1>
2. Марченко В. М. Окремі питання впровадження в Україні системи Е-нотаріату. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 42–46.
3. Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2023 р. № 1406. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-%D0%BF#Text>
4. Чижиков О. О. Правові аспекти регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифрової трансформації. *Академічні візії*. 2024. Вип. 38.
5. Долинська М. С. До питання впровадження в Україні засадничих принципів системи е-нотаріату. *Наук. вісник Львівського держ. університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 89–98. URL: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-11>
6. Письменний О. О. Цифровізація нотаріату та державних реєстрів в Україні: незахищеність системи та необхідність перегляду адміністративно-правової політики. *Нове українське право*. 2025. Вип. 1. С. 224–229. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.28>
7. Kirika D., Demchyk N., Skliar N., Vdovichen L., Gayevaya O. The development of international law and public institutions in the context of cybersecurity. *AD ALTA*: 2022. Vol. 12, P. 139–143. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15394739>
8. Вдовічена Л., Лукіян Д. Концепція е-нотаріату в правовій системі України: перспективи та ризики. *Ehrlich's Journal*. 2024. № 8. С. 11–18 URL: <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2024-8.02>
9. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
10. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

11. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-22>

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЬНИХ ПРОЦЕДУР ЯК СКЛАДОВА КІБЕРСТІЙКОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ВПЛИВ НА ПРЕВЕНЦІЮ ПРАВопорушень в Україні

Євтушенко Д. С.

*доктор філософії зі спеціальності Право (PhD),
старший викладач кафедри конституційного та адміністративного
права, Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Запобігання правопорушенням, виявлення причин і умов, які впливають на їх вчинення, створення якісних ефективних моделей загальної та індивідуальної профілактики правопорушень є одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів в Україні, що закріплюється «базовими» нормативно-правовими актами, які регулюють їх правовий статус, серед повноважень, які на них покладаються. З огляду на значення створення безпечного середовища існування держави в цілому та окремих територіальних одиниць зокрема, забезпечення публічної безпеки та порядку із дотриманням прав, свобод та законних інтересів населення, актуальності набуває вдосконалення інструментів забезпечення профілактики правопорушень, зокрема дозвільних процедур, які провадяться правоохоронними органами.

Відповідно до Положення про дозвільну систему, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 року № 576, дозвільною системою визначається «особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян» [1]. П. 2 згаданого Положення надає і роз'яснення таких об'єктів, а саме: «до предметів, матеріалів і речовин, підприємств, майстерень

і лабораторій, на які поширюється дозвільна система, належать: вогнепальна зброя (нарізна воєнних зразків, несучасна стрілецька, спортивна, навчальна, охолощена, мисливська нарізна і гладкоствольна), бойові припаси до неї, холодна зброя, (арбалети, мисливські ножі тощо), пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначені патрони, вибухові матеріали і речовини, сильнодіючі отруйні речовини I–II класу безпечності, збудники інфекційних захворювань I–II групи патогенності і токсини, сховища, склади і бази, де вони зберігаються, стрілецькі тири і стрільбища, мисливсько-спортивні стенди, а також підприємства і майстерні по виготовленню і ремонту вогнепальної та холодної зброї, піротехнічні майстерні, пункти вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування, магазини, в яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї, організації, що займаються збутом сильнодіючих отруйних речовин, і лабораторії, що проводять аналізи цих засобів і речовин, працюють із збудниками інфекційних захворювань I–II групи патогенності і токсинами» [1].

Одним із шляхів вдосконалення дозвільної системи є діджиталізація, яка полягає у створенні ефективної системи провадження дозвільних процедур у межах дозвільної системи шляхом використання цифрових інструментів – електронних сервісів, автоматизованих систем, реєстрів, які безпосередньо пов'язані із наданням документів дозвільного характеру. Діджиталізація дозвільних процедур в Україні за невеликий проміжок часу вже зарекомендувала себе як швидкий та зручний спосіб їх провадження (наприклад, використання цифрової платформи Дія та сервісів Міністерства цифрової трансформації України), але попри це такий спосіб має як позитивні надбання, так і проблемні питання, які потребують рішення.

До позитивних надбань умовно можна віднести те, що використання цифрових технологій дозвільних процедур дозволило запустити спрощену модель надання та отримання адміністративних послуг, з огляду на зручність доступу (відсутність прив'язки до місцезнаходження заявника, при цьому спрощення доступу до послуг, зручність їх отримання є також одним із важелів впливу на правосвідомість населення та заохочення до проходження визначених законом процедур, а не пошуку альтернативних способів отримання послуг з меншою кількістю дій або без таких в межах заборонених законом способів) та оперативність розгляду заяв та документів заявників (скорочення строків розгляду), забезпечення безпекових умов

(є актуальним та необхідним у період дії правового режиму воєнного стану в Україні), що проявляється в т.ч. у відсутності скупчення людей у місці надання послуги, мінімізацію людського фактору та забезпечення принципу прозорості у діяльності суб'єкта розгляду, зокрема правоохоронних органів тощо.

Віднесення останніх двох із перерахованих факторів до позитивних надбань діджиталізації дозвільних процедур обумовлюється т.ч. й зменшенням корупційних ризиків. Шляхом мінімізації прямого контакту між заявником та суб'єктом надання документу дозвільного характеру зменшуються і ризики можливостей для зловживання посадовими обов'язками для забезпечення приватного інтересу, надання та отримання неправомірної вигоди та інших правопорушень, пов'язаних із службовою діяльністю. Варто звернути увагу і на те, що провадження дозвільних процедур правоохоронними органами із використанням цифрових інструментів дозволяють підвищити контроль та виданими дозволами та їх облік, що в свою чергу, є ефективним інструментом для оперативного виявлення порушень у сфері дозвільної системи та реагування на нього, а це безпосередньо сприяє попередженню вчинення правопорушень на ранніх стадіях.

Не варто забувати і про важливість аналітичних можливостей цифрових інструментів у діяльності правоохоронних органів, у сфері дозвільної системи зокрема, адже такі автоматизовані бази даних, цифрові обліки, реєстри (наприклад, Єдиний реєстр зброї, ліцензійні реєстри МВС, інформаційно-аналітичні бази даних, в т.ч. відомчі обліки, Національної поліції України тощо) надають можливість зберігати та швидко оновлювати масиви інформації, які у результаті мають не тільки облікову роль, а й неабияке значення для використання їх для прогнозування ризиків, пов'язаних із можливим плануванням чи вчиненням правопорушень. Доцільним вбачається і згадати про роль такого прогнозування для профілактики правопорушень та зниження їх кількісних показників для нормалізації життя суспільства та безпеки держави.

Такий перелік позитивних результатів вдосконалення дозвільної системи не є вичерпним, водночас, існують і проблемні питання, безпосередньо пов'язані із особливостями цифровізації у будь-якій сфері її застосування. Визначені проблемні питання можна умовно об'єднати у декілька груп за фактором можливого впливу: а) внутрішній фактор (перевантаженість системи, пов'язана із зберіганням значної кількості інформації, що може призвести до технічних збоїв та проблем функціонування цифрового інструменту в цілому); б) зовнішній фактор (існування кіберзагроз, неправомірні посягання на бази даних правоохоронних органів, можливість порушення захисту персональних

даних та використання їх у приватних інтересах та для загрози державі); в) фактор доступу (включає нерівний доступ населення до цифрових технологій для використання цифрових інструментів отримання послуг, що унеможливує використання спрощеної процедури доступу); г) фактор, пов'язаний із цифровими навичками (необхідність підвищення цифрової грамотності населення, роз'яснення можливих процедур доступу) тощо. З огляду на існування таких питань, виникає нагальна проблема їх вирішення, в першу чергу для захисту даних, які містяться у визначених цифрових інструментах, що стало ще одним напрямком державної політики у сфері дозвільної системи та захисту персональних даних.

Таким чином, діджиталізація дозвільних процедур у діяльності правоохоронних органів є важливим інструментом для превенції правопорушень в Україні, адже підвищує прозорість дозвільних процедур в межах дозвільної системи, мінімізуючи корупційні ризики, та забезпечує ефективність контролю з боку правоохоронних органів за дотриманням дозвільних обмежень та оперативне реагування на їх порушення, що сприяє зміцненню законності та правопорядку, а також підвищенню правосвідомості населення.

Література:

1. Положення про дозвільну систему : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 року № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 02.04.2026 року).

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КРУГЛИЙ СТІЛ

**ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНОЇ
СТАБІЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА**

14 квітня 2026 року

Підписано до друку 15.04.2026. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,34. Тираж 100. Замовлення № 0626-58.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.